

marec 1999

št. I letnik I

iz vsebine:

pogovor s prof. Vodopivcem

podoba Zofke Kveder skozi čas
Irena Selišnik

odmevi na umor Aleksandra
Obrenoviča in Drage Mašin
Mitja Turk

Benjamin Disraeli in njegova
podoba v slovenskih časopisih
Andrej Kurillo

ekskurzija v Ptuj
Marko Klavora

obisk Sorosove univerze
Irena Selišnik

KAZALO

Predstojnik oddelka ima besedo.....	3
Uredničina beseda.....	3
SEMINARJI	
Andrej Kurillo: Benjamin Disraeli in njegova podoba v slovenskem časopisju.....	4
Irena Selišnik: Zofka Kveder - njena podoba.....	12
Mitja Turk: Odmevi na umor Aleksandra Obrenovića in Drage Mašin.....	18
INTERVJU	
Intervju s prof. dr. Petrom Vodopivcem.....	24
BILO JE... IN BO!!!	
Marko Klavora: Zgodovinsko martinovo	28
Irena Selišnik: Srednjeevropska univerza.....	29
ISHA novice.....	29

D 7211

Juv. št. 24951/2005

OHK - Zgodovina

D 7211/1

930(078.7):378.61(497.4 Ljubljana)

43000024951,1

UNIVERZA V LJUBLJANI - FF
COBISS

PREDSTOJNIK ODDELKA IMA BESEDO

Dejstvo, da je študij zgodovine postal množičen, negativno vpliva na celoten študijski proces in še zlasti na delo v seminarjih. Toda slabim pogojem navkljub (preveliko število študentov, prostorska stiska) se je v zadnjih letih s svojo prizadevnostjo in raziskovalno zvedavostjo izkazala in potrdila vrsta študentov prav pri seminarjskem delu. Mnoge seminarjske in diplomske naloge so v zadnjih letih zagledale luč sveta zlasti v revijah *Kronika in Zgodovina za vse*, pa tudi v nekaterih drugih (ne)serijskih publikacijah. Sedanja generacija študentov (zlasti 4. letnika) pa se je odločila, da bo začela z izdajanjem svoje periodične publikacije. (V njej bodo za začetek objavili le tri seminarjske naloge iz lanskega leta). Ob tem nič kaj lahkem "podjetju" želim uredništvu v imenu Oddelka za zgodovino obilo uspeha.

izr. prof. dr. Janez Cvirn

UREDNIČINA BESEDA

Revija *Klio* je pred vami. Navdušila nas je muza zgodovine in njej bomo sledili s strokovnimi seminarji, intervjuji in ostalimi članki. Vodila nas bo strokovnost in znanstvena radovednost, včasih tudi aktualnost. V njej bomo objavljali študentje zgodovine in zato vas tudi že v isti vrstici vabim k sodelovanju. Želimo si novih idej in kreativnosti. Predvsem pa je namen te revije poskrbeti, da bodo objavljeni kvalitetni seminarji, za katere ste garali po knjižnicah in arhivih, da ne bodo ostali v predalu. Vsi, ki take seminarje imate, jih prinesite na ISHA sestanek ali pa poiščite koga iz četrtega letnika. Vabljeni, da se s svojim delom skupaj poklonimo deveti hčeri Zeusa.

Za vso pomoč bi se rada zahvalila predstojniku Oddelka izr. prof. dr. Janezu Cvirnu in našemu predstavniku v Študentskem svetu FF Primožu Kočarju.

Irena Selišnik

Andrej Kurillo

BENJAMIN DISRAELI IN NJEGOVA PODOBA V SLOVENSKEM ČASOPISJU¹

Uvod

Ob pregledu spreminjajoče se podobe britanskega premiera Disraelija v slovenskem časopisju² se nam pravzaprav kažejo tri poglobitve značilnosti, ki seveda več povejo o namerah slovenskih političnih piscev, kot pa o dejanskih razmerah v politiki tako oddaljene dežele, kot je bila Velika Britanija, ki so bile tako v svoji ideološko transformirani obliki vedno povsem utilitarnega značaja za časnikarsko-politične namene. Antisemitizem, slavjanofilska orientacija in poskus izdelave analogij med tujo in domačo politično situacijo - prav to so glavni postulati omenjenega pisanja. Antisemitizem je bil seveda stalnica slovenske časnikarske retorike, pri čemer je prednjačila katoliška stran. Strah pred germanskim pritiskom je vodil v veliko (in bolj ali manj enostransko) ljubezen do Rusije, s tem pa je bila povezana antibritanska orientacija (še ena stalnica politične demagogije tega prostora - sledili bi ji lahko od konca 18. stoletja do burske vojne in morda še naprej). Z redkimi izjemami je bila tako tudi Disraelijeva podoba v slovenskem časopisju izrazito enostransko zastavljena - bolj ali manj figura spletkarskega Žida, otoškega kramarja, sovražnika Slovanov in svete vere, obenem pa zaveznika Turkov, balkanskih židovskih prevarantov, nemčurskih liberalcev in podobne sodrge.

Disraeli v vladi in prvič premier

Leta 1852 je padla whigovska vlada lorda **Johna Russella** in v kabinetu **grofa Derbyja** je Disraeli prevzel mesto finančnega ministra (Chancellor of the Exchequer). Pravzaprav je bil pozicijo prisiljen prevzeti; saj je menil, da o finančnih zadevah ničesar ne ve. To se je pokazalo za resnično, saj je prav njegov proračun še istega leta spodnesel Derbyjevo vlado.

Torijci so bili tako spet v opoziciji, medtem ko sta se **Aberdeenova** in **Palmerstonova** vlada ukvarjali z vojno na Krimu (1853-56) in vstajo *sepoyev* v Indiji (1857). Med slednjo je bil Disraeli eden redkih parlamentarcev, ki si je upal kritizirati nespametno britansko politiko na Indijskem polotoku in se postaviti v bran pravic Indijcev.

1858 se je grof Derby vrnil na oblast z manjšinsko vlado in spet z Disraelijem v čevljih finančnega ministra. Disraeli je skušal liberalcem speljati reformno platformo in je predstavil lasten reformni zakon, ki pa je bil preveč očitno voda na konzervativni mlin in zato zavržen.

Krmilo vlade je spet prevzel Palmerston, ki je na tem položaju ostal do svoje smrti 1865, sledil je ponovno Russel z neuspešnim poskusom omejene volilne reforme, 1866 pa je Derby že tretjič postal ministerski predsednik, Disraeli pa finančni minister.

Tedaj se je 1867 zgodilo nekaj nepričakovanega. Disraeli je nenadoma izkoristil priložnost in s podporo lorda Derbyja (nedvomno pa tudi pod vplivom množičnih agitacij v prid reforme) v parlamentu predstavil svoj predlog, da bi se volilna pravica razširila na okoli milijon volilcev. Radikalna zamisel je razkurila mnoge konzervativce, toda predlog je bil brez posebnih problemov

¹ Pričujoči sestavek je v rahlo drugačni obliki nastal v seminarju "Podobe velmož" dr. J. Cvima pri predmetu Slovenska zgodovina 19. stoletja.

² Oprl sem se na časopisje iz leta 1868 in kasneje, ko je Disraeli resneje posegel v mednarodno politiko in s tem postal zanimiv tudi slovenskemu občinstvu.

³ Zgodovina rudarji v g
zagotovljen
⁴ Slovenski
⁵ Slovenski

sprejet tako v Spodnji kot v Lordski zbornici.³

1868 se je Derby zaradi slabega zdravja umaknil iz politike in Disraeli je prvič postal premier. "Splezal sem na vrh mastnega droga," je izjavil, ko so mu prijatelji čestitali ob izvolitvi, nove volitve pa so ga od tod kmalu spodnesle.

O konzervativnem porazu na volitvah 1868 je z nič kaj prijaznim tonom poročal tudi istega leta ustanovljeni Slovenski narod in tedaj je tudi prvič moč zaslediti omembo Disraelija z vsemi v uvodu omenjenimi značilnostmi: "*Kakor pripovedujejo dopisi iz vseh provincialnih mest, ne ostane skoraj nobeden zbor konservativcev brez nemira in tepeža. Prime minister (prvi minister) Disraeli po Gladstonu pobit po celi deželi spodbuja takih zborov, hline se naj bolj gorečega anglikanca in branilca protestantizma, dasiravno je bil njegov ded Žid, ki se je preselil iz Beneškega v London.*"⁴

Ministrstvo ni takoj odstopilo in časopis je to takole ocenil: "*Disraeli sedaj ne stori ne enega ne drugega, on je človek silno prekanjen. Njegovo in cele Tory-stranke pravilo je: "no surrender", ne udajmo se!*"

William Ewart Gladstone (1809-1898), goreč pristaš reform in moralne pravičnosti, je postal šef nove liberalne vlade in največji Disraelijev sovražnik. Sprva je Disraeli igral dokaj miroljubno vlogo in poskušal Konzervativni stranki pridobiti nov profil, ki bi ji omogočil pridobitev elektorata in zmago na naslednjih volitvah.

Po ženini smrti 1872 je Disraeli prijel vajeti Konzervativne stranke trdno v svoje roke in skušal spremeniti njeno podobo z močno ideološko polarizacijo. Nasprotoval je prav vsemu, za kar se je zavzemal Gladstone. Podpiral je moč Lordske proti Spodnji zbornici, moč monarhije, Anglikansko cerkev (oziroma Church of Ireland, njeno irsko podružnico) proti irskim katolikom ter zunanjo politiko v smeri okrepitve imperija in proti vsem poskusom ojačanja ruske moči v Aziji, Balkanu in Sredozemlju.

Disraeli kot premier 1874 - 1880 in odmevi na njegovo delovanje

Volitve 1873 so bile izvedene prejšnje leto sprejetem sklepu o tajnem glasovanju pri čemer je Gladstone zlasti računal na glasove irskih katolikov, ki so tako lahko glasovali brez strahu pred zemljiškimi posestniki. Vendar je "Grand Old Man" napravil napako, ko je bil istega leta popustil svojim puritanskim načelom in odobril *Licensing Act*, predlog notranjega ministrstva za omejitev prodaje alkohola na določene ure in prostore.

"*Hudournik piva in gina*" (kot je kasneje Gladstone komentiral svoj poraz) pa je bil le eden vzrokov za liberalni strah pred volitvami. Disraeli se je bil nanje dobro pripravil.

Takole je v članku z naslovom "*Volitve na Angleškem*" potem, ko je v nebo povzdignil Gladstoneve zasluge doma in v tujini, morebitni izid komentiral Slovenski narod: "*...rudeči republikanci in delavski socialisti; kakor tudi katoliški jezuiti in protestantovski muckerji... Združeni vsi ti elementi s konservativci in tory-jevci, katerim je ženijalni jud Disraeli na čelu, utegnejo večino nad njim dobiti.*"⁵

To se je tudi zgodilo in Gladstone je bil prisiljen odstopiti. Zanimiva je reakcija obeh slovenskih časopisov, ki sta iz rezultatov otoških volitev poskušala potegniti za domače razmere aplikabilen nauk.

Slovenec je zapisal: "*Ministerstvo Gladstoneovo je odstopilo in Disraeli je od kraljice dobil povelje sestaviti nov kabinet. Za liberalce je to hud udarec, ker novo ministerstvo ne bode podpiralo*

³ Zgodovinarji vendarle opozarjajo na dejstvo, da reforma še zdaleč ni bila popolna in da kmečki dninarji in rudarji v grofjskih volilnih okrajih volilne pravice še vedno niso imeli; pač pa je bila vsaj načelno zagotovljena vsakemu družinskemu poglavarju v mestih (Trevelyan, Zgodovina Anglije, Ljubljana, 1960).

⁴ Slovenski narod, 30.4.1868

⁵ Slovenski narod, 29.1.1874

tistega lažiliberalizma, ki spodkopuje državam podlago in zametuje vse zgodovinske pravice."⁶

Podobno je bil navdušen Slovenski narod, le da iz drugih vzrokov: "Za karakteriziranje novega angleškega kabineta in da se bo de vedelo, kaj je angleški konzervativem, povemo naslednje: Disraeli, premier, je iz špansko judovske trgovske družine. A uže njegov ded je prestopil k protestantizmu. Disraeli je star 68 let, in je pisal uže vliko dobrih romanov. Dozdaj je bil uže trikrat v kabinetu, vselej kot finančni minister..."

...Ako se tak svobodomiseln mož, kot je Derby, konservativcem zove, dokazuje to, da angleški konservativci z našimi nemajo prav nič zajednega."⁷

Disraeli je v tem času tudi mogel pokazati, da "demokratično torijstvo" ni le slogan; ob pomoči notranjega ministra **Richarda Crossa** je z Zakonom o javnem zdravju (1875) in Zakonom o delovnih prostorih obrtnikov napovedal vojno zanikrnim predmestnim četrtim in zdravju škodljivim življenskim razmeram. Seveda je bil to le majhen obliž na socialne rane, ki jih je bila povzročila industrijska revolucija. 1875 je tudi preklical zakone, ki so omejevali sindikate in pravice delavcev med stavko.

Seveda pa je Disraeli nastopil proti vsem liberalnim poskusom za irsko avtonomijo. Irskim katolikom prijazni Slovenec je poročal tudi o tem, čeprav o vsem skupaj ni imel preveč čistih pojmov: "V zbornici poslancev se je začel razgovor o tem, ali se napravi za Irsko poseben parlament, ali ne, Liberalci, med njimi tudi splošni advokat za Irsko, so zoper ta predlog. Tako se vidi, da liberalci povsod zatirajo pravice narodov."⁸

Nekaj dni kasneje je časopis svojo teorijo o protinarodni zaroti popravil: "Parlament je 3.tega meseca zavrgel predlog, da naj se za Irsko ustanovi poseben parlament. Irška tedaj ni dosegla, kar po pravici zahteva, ker Disraeli je cel centralist, pa s časoma se ji bosde opravičena želja vendar le spozniti morala."⁹

Javno oko je še bolj spremljalo aktivno Disraelijevo zunanjo in imperialno politiko. Kot smo že videli, je na Balkanu in Bližnjem Vzhodu iz različnih vzrokov vztrajno finančno, vojaško in moralno podpiral Turčijo, kar so mu zamerili mnogi doma in v tujini.

Slovenec je v članku z naslovom "Na Balkanu se bliska" takole komentiral: "Dokler bode na Angleškem D'Israeli, rodod žid, svoje semitične rojake v Štambuluro protegiral, denarje jim posojeval, kar je glavni namen angleških kramarjev in židov zbog gnotne dobičkarije, tako dolgo bodo divji Turčini v posmeh cele Evrope nadaljevali svojo postopašnost in zatiranje kristijanskih narodov."¹⁰

Naslednje leto je Slovenca najbolj skrbela morebitna angleška podpora **Bismarckovemu Kulturkampfu**, še posebej po odpoklicu poslanika iz Vatikana ("Angleška vlada pr papežu ne bode imela nobenega zastopnika več. Liberalni listi se tega močno vesele"¹¹), toda kmalu je bil potolažen (čeprav politična logika iz odlomka ni povsem jasna): "Angleški državniki se čedalje očitno ostavljajo Bismarkovim nakanam. Komaj je prebavil pismo Derbyevu, mu je že Disraeli zopet eno nagodil. V zbornici poslancev je bil namreč vprašan, kako je s poročili časniškimi, ki trdijo, da Angleška bode potegnila z nasprotniki države pruske, ki se bojuje s papeštvom. Po želji Bismarkovi bi Disraeli moral reči, da to ni res in da protestantska Anglija ne bo nikdar držala s privrženci papeževimi.

Pa Disraeli se ni hotel vvesti na limanice in je le rekel, da o takih časniških poročilih nič ne ve in da vlada ni odgovorna za to, kar stoji v tujih in domačih listih."¹²

Tuji in (malo manj) domači listi pa so imeli še več dela z naslednjo bistrourmno Disraelijevo

⁶ Slovenec, 21.2.1874

⁷ Slovenski narod, 28.2.1874. Časopis je svoje mnenje že kmalu radikalno spremenil.

⁸ Slovenec, 4.7.1874

⁹ ibid., 7.7.1874

¹⁰ ibid., 27.8.1874

¹¹ ibid., 5.11.1874

¹² ibid., 12.6.1875

potezo, ki se je v končni fazi izkazala za enega največjih uspehov njegovega ministrovanja; nakupom Sueškega kanala.

Nakup Sueškega kanala

Disraeli je v svojih imperialnih načrtih, ki jih je navsezadnje razkril tudi v svojih romanih, uvidel pomembnost povezave med Vzhodom in Zahodom, to pa je predstavljal predvsem po načrtih **Ferdinanda Lessepsa** 1869 zgrajen Sueški prekop. Keditv **Ismail paša**, znani zapravljivec je bil pripravljen za okrogle štiri milijone britanskih funtov prodati svoj delež.

Mnogo držav bi bilo navdušenih nad nakupom, še najbolj pa Velika Britanija - delež britanskih ladij, ki so skozi prekop plule, je bil štirikrat večji od vseh ostalih. Po drugi strani je kanal predstavljal tudi pomembno strateško povezavo med Sredozemljem in Indijo, draguljem v kroni nastajajočega imperija.

Velika Britanija ni bila edini interesent, vendar je Disraeli s posredovanjem prijatelja, **barona Lionela de Rothschilda**, prišel do dragocene informacije o kadivovih težavah in kljub negativnemu stališču Foreign Officea od Rothschildov dobil potreben denar.

Šlo je za las - angleški odposlanec je došel v Aleksandrijo prav v trenutku, ko se je francoski odpravil iz Marseilla. Nakup je bil potrjen.

Disraeli je moral sedaj le še prepričati kraljico in parlament, da odobri nakup, oziroma izplača Rothschilda. "Imate ga, Madam... vse kedivove delnice so sedaj vaše, Madam," je dejal Viktoriji.

"Angleška vlada je kupila od kralja egiptovskega za 40 milijonov goldinarjev akcije sueškega rova, če bode parlament temu pritrnil,"¹³ je (za tako dokaj pomembno dejanje) dokaj skopo poročal Slovenec. Parlament je brez posebnih protestov z liberalne strani temu pritrnil.

Imperij

Ena od poglobitnih potez, s katero je skušal Disraeli popularizirati kraljicino osebo in svojo imperialno idejo nasploh, je bila proglasitev Viktorije za *cesarico Indije* 1. maja 1876.

"Angleška kraljica se bo odslej imenovala *cesarica*. Tako je razglašeno v angleškem uradnem listu," je poročal tudi Slovenec.¹⁴ Tudi ta pomembna novica je bila tako dokaj skopo obdelana.

Istega leta je Disraeli zbolel in se za nekaj časa umaknil iz Spodnje zbornice. Sprejel je naslov **grof Beaconsfieldski** in nekaj časa vodil Lordsko zbornico: "Angleški ministerski predsednik Disraeli je postal grof in ud zbornice gosposke. Nekateri smatrajo to kot znamenje, da bo Disraeli odložil ministersko predsedništvo."¹⁵

Berlinski kongres

V letu 1875 je prišlo do zaostritev na Balkanu in velikega upora krščanskega prebivalstva proti turški oblasti v Hercegovini in Bosni, naslednje leto pa še v Bolgariji. Turki so upore dušili v krvi, vendar jim Disraeli ni odtegnil podpore, kljub protestom z vseh strani.

Disraelijeva podpora Turkom je na močan odmev naletela tudi v Slovencu, ki je ob smrti sultana **Abdul-Aziza** in obljubi angleške podpore njegovemu nasledniku **Muratu** komentiral: "Sultana bodo vse evropske vlade brez odloga priznale; Angleška najprej. Angleški podložniki na Turškem so vsi prijazni novi vladi. (Iz tega se vidi, da so Angleži kakor judje; da le morejo kupčevati, potem jim je vse drugo prav)."¹⁶

¹³ ibid., 30.11.1875

¹⁴ Slovenec, 2.5.1876

¹⁵ ibid., 17.8.1876

¹⁶ ibid., 15.7.1876

Politični nasprotniki so Disraelijevo navezavo s Turki s pridom uporabili za napade na vlado. Spet Slovenec: "Angleški minister Disraeli je bil v parlamentu interpeliran o strašnih grozovitostih, ki jih turški Čerkezi in bašibozuki doprinašajo v Bolgariji. Minister je sitne vprašalce tolažil s tem, da pred omenjenimi ljudmi ne trpijo samo kristjani, ampak tudi Turki. Ali ni sramotno, da se pa Angleška za take divjake hoče vojskovati in posredovati?"¹⁷

Tudi javni protesti proti zunanji politiki vlade niso ušli bistrumnemu peresu Slovenčevega pisca: "V narodu angleškem, vedočem, da njegova vlada je glavna podpirateljica Turčije, zbudila se je vest, ko so se zvedele strašne grozovitosti, ki so jih počeli Turki v Bolgariji.

...ko so nesrečni Jugoslovani v smrtnih mukah začeli preklinjati angleško ime, začelo je Angleže postajati strah pred sodbo Božjo."¹⁸

"Angleško tory-ministerstvo pod judom Disraelijem bi rado Turkom pomagalo, pa javno mnenje na Angleškem se čedalje bolj odločneje obrača proti tej politiki ter zahteva, da naj se skliče parlament, in če se večina njegova izreče zoper Turke in za Gladstona, potem mora Disraeli oditi."¹⁹

To se ni zgodilo, saj so se tudi liberalci zavedali, da je enotnost Turčije porok za zaustavitev ruskega prodiranja. Rusija je vedno bolj očitno nastopala v korist balkanskih upornikov in pokazala se je upravičenost Disraelijevih bojazni. 1877 je Rusija napovedala vojno Turčiji, formalno zaradi zaščite "pravoslavnihi bratov", dejansko pa je skušala prodreti v Sredozemlje. Ruski agente so tudi pričeli sčuvati afganistanska plemena na indijski meji, česar so se pri Slovencu še posebej veselili: "Angleška je po ruskih zmagah v velikem strahu. Prej so Angleži mislili, da se bodo vsi mohamedanci v Aziji vzdignili v sveti boj za vero in šli Turkom in sultanu na pomoč. Zdaj so se vzdignili res vojeviti Afganci v boj za vero, a ne proti Rusu, ampak proti Angležu. Tako je "John Bull" dal zaušnico samemu sebi."²⁰

Ruska vojna prizadevanja so obrodila lepe sadove, saj je bila Turčija kljub angleški finančni in vojaški pomoči že vrsto let v slabem stanju na vseh področjih. Ruske sile so v začetku leta 1878 skorajda prodrle do vrat Istambula in Turčija je bila prisiljena v sila neugoden *sanstefanski mir*, podpisan 3. marca 1878.

Disraeli je sicer grozil z orožjem, vendar si vojaško ni upal posredovati. Februarja 1878 sultan ni dovolil prehoda angleškega brodovja skozi Dardanele, česar se je Slovenec neznansko veselil: "Ali pa so vredni milovanja? Nikakor ne. Vso čast pred državniško zmožnostjo Gladstonovo; kak se je pa Disraeli ves čas vedel, ne moremo ga milovati, ako je zdaj v tak položaj zabredel. Ali ni ves čas Rusije dražil, ali se ni vedno bahal z angleško močjo, Turke podpihoval, mirno spravo med Turčijo in Rusijo nemogočo storil, celo Evropo dan za dnem spravljaj na noge, in z vojsko in vmešavanjem grozil?"

Ko je na vzhodu začelo goreti, je Disraeli pihal, namesto da bi bil gasil, zdaj se tedaj ne sme pritožiti, če se je plamen tudi njegove hiše prijel. naj sedaj le gasi, kakor ve in zna, pomagal mu menda nihče ne bo."²¹

Ob podpisu svetostefanskega miru je komentator ugotavljal možnosti obeh strani v morebitnem vojaškem spopadu: "Tedaj stoji Rusija bolj varno in bolj trdno, nego Anglija, in tisti, ki mislijo, da si bo Anglija v tej vojski nabrala kakih lovorik, motijo se močno; nasprotno jim zna biti ta boj pogubonosen tako, da si bodo juda Beaconsfielda zapomnili za vse prihodnje čase."²²

Zaradi nezadovoljstva velikih sil nad določili svetostefanskega miru in grožnje evropskega spopada je bil 13. junija 1878 v Berlinu sklican kongres, nad katerim je predsedoval Bismarck.

¹⁷ ibid., 1.7.1876

¹⁸ ibid., 9.9.1876

¹⁹ ibid., 7.10.1876

²⁰ ibid., 10.11.1877

²¹ ibid., 16.2.1878

²² ibid., 30.4.1878

Tudi o berli
prijelo kar
in se brl do
angleški pre
Slovenec

predal Figan
metu s stari

Na berlina
novo nastak
Turčija. Bos

Poleg teg
ne ni bil na
v deveto neb
čistno. Toda

Disraeli s

"častni mir".
svojem nepo
isti list pa p
iznikajejo in

Disraeli j
časi prevesil

Zadnja let

Afganista
vidora ruskeg
rusko odposl
Afganistan, t
ske zahteve j
zavzel trdnja

Pod naslo
Angleži pa n
kako bi iz nji
- afganistans

Še huje s
Slovenec je i
znanjem: "Z
je vojsko nap

Ti Culuka
bi se mislilo.

Angleška

²³ Novice (gos

²⁴ Slovenec, 4.

²⁵ Slovenec, 23

²⁶ Novice, 17.7

²⁷ ibid., 7.8.18

²⁸ Slovenec, 28

²⁹ ibid., 4.2.187

³⁰ ibid., 6.2.18

Tudi o berlinskem kongresu so poročali slovenski časopisi, celo *Novice*, ki so ohranile svoj poljedelski karakter: "Nu, Bismarku, Beaconsfieldu in Gorčakovu, menimo, da ni do parade, ampak da se brž dožene opravek, zato le-ti niso dali pripeljati svojih konj v Berolin, če tudi ima posebno angleški premier gotovo še lepe konje."²³

Slovenec tudi sedaj ni mogel iz svoje antisemitske kože in je navedel opis Disraelija, ki ga je podal Figaro: "Mislite si visocega, suhega žida, kateremu manjka v rokah, kakor se kaže samo meha s starimi cunjami (navaden opravek angleških judov)..."²⁴

Na berlinskem kongresu so bile tako revidirane določbe svetostefanskega miru; predvsem so novo nastale države dobile precej manj ozemlja; dve tretjini Bolgarije pa je še vedno nadzirala Turčija. Bosno in Hercegovino je okupirala Avstrija, Rusija pa je pridobila južno Besarabijo.

Poleg tega je bil ruski vpliv na Balkanu in v Sredozemlju močno zmanjšan, nad čemer Slovenec ni bil najbolj navdušen: "Lorda Beaconsfielda povzdigujejo njegovi rojaki (namreč judovski) v deveto nebo... Anglija mora stopiti pod zastavo Mohamedovo, kar za krščansko vlado gotovo ni častno. Toda Angleška ni nikoli na čast gledala, da ji je le kazal dobiček..."²⁵

Disraeli se je vrnil domov z vsemi koncesijami, ki jih je bil želel; pohvalil se je, da je dosegel "častni mir". Kdo ve, kaj bi dejal, če bi bil prebral komentar ob berlinskem kongresu, ki so ga v svojem neposnemljivem slogu objavile *Novice*: "Mesec dni je bila pravda za kozlovo dlako."²⁶; isti list pa prinaša tudi povzetke ruskih časopisov: "Moskovske "Vedomosti"... vsak dan ostro kritikujejo in neusmiljeno šibajo goljufije in fanfarade Londonskih farizejev..."²⁷

Disraeli je odklonil vojvodstvo, ki mu ga je bila ponudila kraljica, toda njegova slava se je počasi prevesila v zaton, še posebej z dogodki v Afganistanu in Južni Afriki.

Zadnja leta in smrt

Afganistan je predstavljal eno ključnih točk britanske zunanje politike, saj je bila nevarnost vdora ruskega vpliva proti Indiji prav tam najmočnejša. Poleti 1878 je v Kabul prispelo veliko rusko odposlaništvo, zato je indijski podkralj poslal generala **Chamberlaina** s podobno misijo v Afganistan, toda bili so na meji zavrženi. Afganistanski emir **Shir Ali Khan** je ignoriral britanske zahteve po opravičilu in novembra 1878 mu je bila napovedana vojna. General **Browne** je zavzel trdnjavo Ali Musjid, potem pa se je odpravi zataknilo.

Pod naslovom "Vojska med Angleži in Afganistanci" je takole modroval Slovenec: "Lakomni Angleži pa na to niso mislili, ker sptloh nimajo sočutja za revne indske narode, ter le gledajo, kako bi iz njih dobiček vlekli... Ta in enaka premišljevanja se nam vsiljujejo pri začetku angleško-afganistanske vojske, zato ne more dvomljivo biti, na kateri strani so naše simpatije."²⁸

Še huje se je zapletlo v vojni z Zuluji v južni Afriki, medtem ko je vojna z Afganci še trajala. Slovenec je imel o tem povedati marskaj povedati in se je izkazal tudi s posebnim etnografskim znanjem: "Za Angleže se je naredila nova sitnost; kralj nekega divjega naroda v južni Afriki jim je vojsko napovedal..."²⁹

Ti *Culukafri* so mešanica med črnim in belim človekom, pa niso nikakor tako neumni, kakor bi se mislilo... Njih kralj Četevajo je prebrisana glava..."³⁰

Angleška armada je bila 22. januarja strahovito poražena pri Isandhlwani: "Angleži so bili v

²³ *Novice* (gospodarske, obrtniške in narodne), 19.6.1878

²⁴ Slovenec, 4.7.1878

²⁵ Slovenec, 23.7.1878

²⁶ *Novice*, 17.7.1878

²⁷ *ibid.*, 7.8.1878

²⁸ Slovenec, 28.11.1878

²⁹ *ibid.* 4.2.1879

³⁰ *ibid.*, 6.2.1879

Afriki od Kafrov hudo tepeni... Cela angleška četa je bila vničena in razkrojljena. Tako se poroča iz Londona. Mi nemamo nič drugega dostaviti, ko: prav je!"³¹

Britanska armada je Zuluje v naslednjih bitkah sicer povsem porazila, toda to Slovenčevega pisca ni impresiralo: "Kakošno mora biti angleško vojno poveljništvo, si moremo misliti, če se puste po neumnih divjakih, kakor so Culu-Kafri, pretepavati:"³²

Slabi rezultati zunanje politike v Afganistanu in južni Afriki ter vse večja gospodarska kriza doma niso prav nič prispevali k popularnosti konzervativne vlade, ki jo je na volitvah 1880 slabo odnesla.

Zmaga liberalcev je bila očitna že pred volitvami samimi, čeprav "karakteristično je to, da vsi judovski listi cele Evrope, pišejo za konservativno stranko, samo za to, ker je nje glavar Disraeli jud:"³³

Slovenec se je tudi močno veselil prvih indicov o liberalnih uspehih in privoščljivo komentiral: "Kdor je naše judovske liste bral, moral je misliti, da bo Disraeli sijajno zmagal, ker so ti svojega rojaka nad vse državnike povzdigovali..."

Da angleški narod neče zatiranja južnih Slovanov, da mu je Turčija gnjusna, da je sit Disraelijevega klativiteštva med Afganci in Culukafri, to je pokazal zdaj pri volitvah...

Judovski, psevdoliberalni listi po celi Evropi pretakajo grenke solze, ker Disraeli-Beaconsfield je bil prav mož po njih krvi, in on jim je tudi v vseh rečeh pomagal, kjer je le mogel, tako se je na berlinskem kongresu posebno poganjal za rumunske in srbske jude."³⁴

"Po vseh judovskih listih je veliko jadikovanje, kajti Disraeli-Beaconsfield, načelnik angleške vlade in velik prijatelj vseh Turkov in judov, bo moral odstopiti," je ugotavljal Slovenec in v ostrem kontrastu z izjavami iz 1874 (pod opombo¹⁴) umno menil: "Angleški Wighi ali liberalci so prava narodno - krščanska stranka na Angleškem."³⁵

Dobre volje so bili tudi pri Slovenskem narodu, ko je bil poraz konzervativcev že jasen. Časopis je v šestih številkah na naslovni strani objavljajl članke z naslovom "Gladstone in liberalna zmaga", ki jih je spisal neki dr.V.Z., v enem od njih pa je ošvrknil tudi nemške liberalce: "Juda Beaconsfielda so pa na altar postavili in klečali pred njim, kakor nekdar Israelci pred zlatim teletom."³⁶

Disraeli je tudi po porazu ostal vodja svoje stranke, a njegovo zdravje se je močno slabšalo in 19. aprila 1881 je umrl. Do zadnjega je ostal zvest svojemu sarkazmu in ko so mu nekaj dni pred smrtjo sporočili, da ga želi obiskati kraljica, je pripomnil: "Nima smisla, saj bo tako hotela, da pozdravim dragega Alberta..."

"Beaconsfield, stari vodja angleških konzervativcev, je včeraj zjutraj umrl. Ž njim je angleška konzervativna stranka močno zadeta, kajti on jo je dvakrat spravil na vladno krmilo. Njegov vpliv je bil velik, ker je bil osebn prijatelj kraljičin. Disraeli je bil velik sovražnik Slovanom in še je znano, kako je Rusijo pobijal na berlinskem shodu. Angleški konzervativci pa bodo težko dobili tako energičnega vodjo,"³⁷ je ob Disraelijevi smrti zapisal Slovenski narod in v eni naslednjih številkk je še poseben prispevek (" + Lord Beaconsfield"), kjer je komentiral Disraelijeve dosežke v literaturi in politiki: "Mož je bil jeden tistih svetovnih talentov, katere mora spoštovati prijatelj in tudi nasprotnik. Genijalen je bil politik, kakor tudi pisatelj:"³⁸

Da ne bi vse skupaj zvenelo preveč prijazno, se je pisec čutil dolžnega pripomniti: "Nam Slo-

³¹ ibid., 13.2.1879

³² ibid., 15.3.1879

³³ ibid., 18.3.1880

³⁴ ibid., 6.4.1880

³⁵ ibid., 8.4.1880

³⁶ Slovenski narod, 15.5.1880

³⁷ ibid., 21.4.1881

³⁸ ibid, 23.4.1881

vanom bil je Beaconsfield jeden najljutejših nasprotnikov in vse moči svojega življenja posvetil je v to, da bi se na nogah ohranila Turčija in da bi se zastavile steze slovanskemu napredku. Njegove smrti obžalovati nemamo torej nikakega vzroka."³⁹, s to za slovensko časopisje povsem karakteristično izjavo pa je tudi kronal pisanje o velikem politiku.

Andrej Kurillo: Benjamin Disraeli (1804-1881) and his Image in Slovenian Newspapers

There are three main points that characterise the changing image of the British prime-minister even in obscure Slovenian newspapers: anti-Semitism (as a constant element of Slovenian newspapers and even more of those of Catholic persuasion), pro-Russian orientation (usually one-sided) and an (often unsuccessful) attempt to create analogies between domestic and foreign political situation.

Strangely, when Disraeli comes to power (for the second time) in 1874, both Catholic and liberal side are enthusiastic, although for all the wrong reasons.

That quickly changes as soon as Disraeli's anti-Russian and pro-Turkish foreign policy becomes clear. The newspapers make much of Disraeli's Jewish descent, which (as far as they are concerned) is the main reason for his support for Turkey and consequently for the suffering of the "Slavic brothers" in the Balkans.

"Jews", "Pharisees of London", "Jewish - pseudoliberal papers" are the most common expressions in the Catholic newspaper Slovenec and the liberal Slovenski narod isn't far behind in making similar comments on the subject of the Congress of Berlin in 1878 and both the Afghan and Zulu Wars which followed.

Disraeli was defeated in general election in 1880 (and Slovenec suddenly discovered that "Wighs" (sic!) are the true "national-Christian party in England") and died the following year. Slovenski narod (who also praised Gladstone and liberal victory in six editions in 1880) wrote of Disraeli as of "genial politic as well as writer", but concludes that as he was a friend of Turkey and an enemy of the Slavs "we have no reason to regret his death".

³⁹ ibid.

Irena Selišnik

ZOFKA KVEDER - NJENA PODOBA

1. Splošen uvod

V seminarju se ukvarjam s podobo naše pisateljice, publicistke in prevajalke Zofke Kveder. Pregled sem začela z letom 1900, ko Zofka Kveder izda svojo prvo knjigo in se nadaljuje vse do danes. Pregledala sem slovenske časopise, revije in ostale publikacije, ter tako dobila vtis o podobi, ki so jo o njej imeli Slovenci. Zofka Kveder je del svojega življenja preživela v Zagrebu, kjer so o njej tudi zelo veliko pisali (kot ženi hrvaškega namestnika), vendar pa se v to področje nisem spuščala, saj bi to zahtevalo hrvaško literaturo in periodiko, zraven pa bi lahko odprla čisto drugačna vprašanja. V seminarju sem torej pregledala odmeve predvsem na njeno pisanje, poskušala podati razlago za različne odmeve na njeno delo in se posvetila oznaki feministka, ki jo je bila deležna.

2. Zofka Kveder - kdo je?

Na to vprašanje odgovarjam s citatom iz Leksikona slovenske književnosti, kot prvi vir informaciji o Kvedrovi.

"Kveder, Zofka, por. Jelovšek in Demetrovič, *22.4.1878, Ljubljana, um. 21.11.1926, Zagreb. Končala meščansko šolo v Lj., uradnica v Kočevje, Lj., Trstu: poslušala predavanja na univerzah v Bernu in Münchnu. 1900 pri Slovenki in Edinosti v Trstu, zanimanje za ženska in socialna vprašanja. 1900-06 v Pragi urejala list Domači prijatelj (1904 - 14), se preselila v Zg., kjer je urejala Freuenzeitung, prilogo Agramer Tagblatt, in v njej obj. Črtice o svojih otrocih in vojne novele; odlej pisala v hrv. 1917 - 20 izdajala mesečnik Ženski svijet, preim. v Jugoslavensko ženo, ki je imela za vodilo kult., socialno in polit.osveščanje ženske; 1921 izdala in uredila še Almanah jugoslavenskih žena. Prve črtice obj. 1898 v Slovenki, Edinosti, MLZ in DS. 1900 izdala v samozal.zbirko odmevnih črtic Misterij žene, katerih enotne tema je življenje brezpravne ženske, žrtve družb. Razmer in patriarhalnih odnosov v družini. 1902 izšli Odmevi, zbirka natur. novel, ki obravnavajo mešč. zakon, poguben vpliv omejenega okolja na posameznika. Prozna zbirka iz naših krajev prikazuje življ. podeželja, konservativno kmečko miselnost, vprašanja izseljevanja. 1914 je natisnjeno (izšlo šele 1918) najpomembnejše delo, roman Njeno življenje. Zgodba sicer temelji na natur. doktrini o dednosti in miljeju (Maupaasantov vpliv), a je vsa zrasla iz življenja, iz avtoričinega spoznanja o ženski trpnosti in neosveščenosti, ki najde v smrti edino rešitev. V romanu Hanka, napisanem v hrv. jeziku, prikazuje polit. in vojaške razmere na Sl. In Hrv. (prene-seno na Poljsko), željo po nac. osvoboditvi, trpljenje razkosanega ljudstva. Podobne tematike kot novele, črtice in romana se lotevajo začetne enodejanke (zbirka Ljubezen); Amerikanci (1908) so socialna drama bedne noir. vasi, ki jo ljudje zapuščajo iz osebnih ali eksist. vzrokov in odhajajo v Ameriko. Kasnejši dram teksti polit. angažirani zoper vse, kar ogroža novo državo Jugoslavijo (Arditi na otoku Krku). Pomembna kult. posrednica: za sl. gled. prevajala češ. in hrv. drame, v nem. pa prozo jugosl. avtorjev, Kersnika, Cankarja."¹

Zofko Kveder imajo vsi za pisateljico, zanimive so besedne strukture, ki se zraven pojavljajo. Tako srečamo:

- najboljša slovenska pisateljica - značilen za starejšo literaturo, zlasti do 70 let, kasneje tega pridevnika ne najdemo več;

- prva slovenska pisateljica² - popolnoma napačen podatek. Prve slov. prozaistke so Josipina

¹ Leksikon slovenske književnosti, Cankarjeva založba 1982, str. 191 - 192

² v Ženski svet, letnik IV, str.375

Turnograjska, Pav
- osrednja slov
- prva večja sl
je v novejši literat

- borka za žen
na začetku tega st
co do dela in volji
vladuje esencialis
takih vprašanj, za
začetku tega stole
cialističnem, meš
izraz takrat nepri
minizem - 1.razi
trom, 2. Ženskoso

Definicija zel
pomeni stanje fe
1892. Slovar in
jega, saj ogroža
rešeno, kot vsa o
določajo le pro
ženska vprašanj
za "...glasnico:
ljeno, saj se pra
tje se je rodilo z
z zatiranjem že
feministično gib
ja notranje dife
nacije, novi ser
nes in feminize
da se kategorija
je nujno pri ten

- pisateljica
narjev poudari

- "angažir

javljajo v vseh

pozdravila in v

tej deželi brez

odreče slovens

števejajo kar k j

zapišejo, kako

smeš odreči, k

- socialistka,
³ Naša žena, ma
⁴ J. Verbinc; Sl
⁵ ibid., I
⁶ J. Kos, Pregle
⁷ A. Slodnjak, C
⁸ Lah, Pregled l
⁹ Kelly, 1984, s

Turnograjska, Pavlina Pajkova in Luiza Pesjakova ;

- osrednja slovenska pripovednica³ - tudi to Zofka Kveder ni več, je pa zagotovo ena izmed njih;

- prva večja slovenska pisateljica in prva poklicna pisateljica - ta dva podatka držita, najdemo ju v novejši literaturi;

- borka za ženske pravice, kasneje označena tudi že za feministko, izraz ki se pojavlja že tudi na začetku tega stoletja. Kot povsod je tudi pri nas prvi val feminizma povezan z bojem za pravico do dela in volitev, s poudarjanjem spolnega razcepa, ženske pojmuje kot enoten subjekt in prevladuje esencialistično mišljenje. Zofka Kveder piše za takratni list Slovenko, ki se loteva prav takih vprašanj, zavzema se za emancipirano žensko, ustvarjalko in izobraženko. Publicist, ki na začetku tega stoletja piše o feminizmu na Slovenskem, takrat govori celo o treh krogih gibanja (socialističnem, meščanskem in Zofkinem). Po 2.sv. vojni se jo redko označi za feministko saj je ta izraz takrat neprimeren. Kaj takrat pomeni ta izraz, ugotovimo, če pogledamo Slovar tujk:⁴ "feminizem - 1.razne buržuazne teorije, ki zagovarjajo enakopravnost žene; polit. gibanje s smotrom, 2. Ženskost pri moških, zlasti pri homoseksualcih..."

Definicija zelo podobna, definiciji zapisani v Oxford English Dictionary, kjer tudi feminizem pomeni stanje feminilnosti ali poženščenosti, vendar pa je ta zapis iz Angleškega slovarja iz leta 1892. Slovar in doba sta prežeta s socijalističnim duhom, ta družba feminizma ni jemala za svojega, saj ogroža vso enakost, s tem ko bi izpostavili ženske. V tej idealni družbi je to vprašanje že rešeno, kot vsa druga marginalna vprašanja. Ideal je žena-mati - proletarka. Saj vsakega človeka določajo le produkcijski faktorji. Zato o Zofki raje napišejo, da se je zavzemala za socialna in ženska vprašanja⁵ ali "... prikazuje usodo žena v meščanskem in družini..."⁶ v ali pa jo označijo za "...glasnico ženske emancipacije..."⁷. Zavzemati se za ženska vprašanja je v socializmu dovoljeno, saj se pravzaprav ravno z Marxom in Engelsom to vprašanje pojavi, prvo razredno nasprotje se je rodilo z razvojem nasprotij med moškim in žensko in prvo razredno zatiranje se je rodilo z zatiranjem ženskega spola po moškem. Po letu 1990 je tudi Zofka Kveder umeščena v feministično gibanje⁸, razvoj civilne družbe in pluralizacija, razmah novega feminizma, ki postaja notranje diferenciran vpliva na nove upredelitve in označitve Zofke Kveder. Novi kodi dominacije, novi semantični sistemi in nove definicije za vstop v novo komunikacijo. Feminizem danes in feminizem na začetku stoletja sta različna. Nekatero feministično avtorice⁹ sicer zahtevajo, da se kategorija feministka obdrži za vse pedhodnice naslednic feminističnega gibanja, vendar pa je nujno pri tem ohraniti pridevnik zgodnja (feministka), da se tako prepreči anahronizem.

- pisateljica piše pod vplivi realizma, naturalizma in nove romantike, večina literarnih zgodovinarjev poudari v pregledih njenih del le naturalizem;

- "angažirana zoper vse, ki ogrožajo novo deželo Jugoslavijo...", podobne oznake se pojavljajo v vseh tekstih o Zofki Kveder. Ustanovitev Kraljevine SHS je pisateljica res navdušeno pozdravila in vsa idealistična zapisala, da bo ta nova država svobodna, bratska in enakopravna, v tej deželi brez krivic ji družbeno-politična ureditev sploh ni bila pomembna. V navdušenju se odreče slovenskemu jeziku in piše le še v hrvaščini. Tej ideji ostane Zofka zvesta, nekateri jo prištevajo kar k jugoslovanskim nacionalistom. Pred 2. sv. vojno in kasneje slovenski novinarji radi zapišejo, kako rada se je Kvedrova vračala v Slovenijo, nauk vsem, da se materinemu jeziku ne smeš odreči, ker te potem povsod zavračajo.

- socialistka, v večini tekstov pred l. 45, tega njenega nazora ne omenjajo, če pa že ga opraviču-

³ Naša žena, marec 1952, str.76

⁴ J. Verbinc; Slovar tujk, Cankarjeva založba 1976

⁵ ibid., 1

⁶ J. Kos, Pregled Slovenskega slovstva, DZS 1979, str.308

⁷ A. Slodnjak, Obrazi in dela slovenskega slovstva, MK 1975

⁸ Lah, Pregled književnosti III, Rokus 1994

⁹ Kelly, 1984, str.66

jejo." V prvih delih je bila Zofka Kveder še popolna revolucionarka. Med mladimi se je takrat širil socializem in mladi pisatelji so bili navdušeni socialisti, ki so hoteli reformirati družbo, v njih deli je bila skoraj vedno ta tedenca...¹⁰ Podobni zapisi so v vseh takratnih leksikonih in strokovni literaturi. Današnji literarni zgodovinarji jo uvrščajo med Masarykovce in socialdemokrate.

2. Nepovrnjena pričakovanja

V nadaljnjih vrsticah se bom posvetila zlasti odzivom slovenske javnosti na delo Zofke Kveder, na kritike objavljene v slovenskih časopisih, ki krojijo njeno podobo, razkrijejo pa nam tudi širše družbene razmere.

L. 1900 v Pragi izide *Misterij Žene*, knjigo ob izidu najprej naznani in oceni Slovenski narod¹¹, kjer ji očita, da moške opisuje kot smešne bestije in brutalne egoiste, ženske pa kot zagone-
tne mučenice, poosebljanje požrtvovalnosti. Očitajo ji pesimizem, bombastični slog pisanja, ki da je nerazumljiv, polen gramatičnih in stilističnih napak. Knjiga naj bi bila le odgovor na knjigo njenega bodočega moža, namerno napisana kot pravokacija zaradi slave. Slovenski list se kritiki pridruži, doda očitke na račun fotografije in risbe v knjigi, ter se norčuje iz njene ljubezni do Jelovška. "...Misterij žene odkrije Zofka najprej z dvema slikam: s fotografijo svoje glave, katero krasi edinole jahalček na nosu, in pa s sliko neke grozne spake na platnicah, ki baje predstavlja, kos v satanskih krčih poroda stokajoče duše, iz katere ogromni krvavi slapi, bakanal krvi, stare, črne, puhteče krvi, padajo v vesoljstvo. Da bi znani pisatelj v krvi ne mislil, da se ti krvavi vriski poklanjajo njemu, pove Zofka na koncu knjige, da je nesrečno razglašeno harfo že objelo drugo solnce, namreč sveti umetnik Vladko, ki je poklonil nebeške simfonije, Svojoj Sonji. Torej konec koncev: "Vsa čuvstva Tebi, vse Tebi, umetnik, vse Tebi, Vlado!"... Gorje tebi, žena, zakaj nisi poslala samo Jelovšku rokopisa..." , knjigo označijo za "orgijo noči in spola"¹². V Slovenskem narodu¹³ izideta še dve oceni knjige, Grigorović se brije norca iz pisateljice, "...Proč z moškimi! Je njih parola pri tem pa sanjajo podnevi in ponoči o svojem umetniku... naše žene so torej v svojem boju precej nedosledne... nekatere teh slik vam obrnejo želodec in razburijo živce... Če vam je nekaj teh črtic tako neumevnih in temnih, kakor je temna noč brez meseca in brez zvezd, krive pač niso črtice, ampak vaš omejen duh, ki tega ne more razumeti... če boste mogli potem obedovati ali večerjati s slastjo ste junak!..." Marija Ana (Karla Ponikvar) knjigo zavrne¹⁴ na bolj strokoven način, po njenem je knjiga trivialna, prisiljeno napisana, stika po najbolj črnih globinah in je napisana za nekakšno moderno elito. Slovenec¹⁵, zapiše, da njenega sloga ne razume in da je edini primerni odgovor na knjigo molk, ker je namerno napisana kot pravokacija. Ostala dva katoliška časopisa ji pripiseta nemoralnost. Zofkino pojmovanje ljubezni in zakona je liberalno, ki pa je "uvel na svet kult žene brez krščanskih idealov o ljubezni, o zakonu, o devištvu in o čistosti... pisane so črtice strastno, nervozno... seksualizem išče pisateljica zelo pogosto. Nekateri strani so frivoalne, naravnost - grde."¹⁶ Dom in svet tudi vznemirja nekrščansko pojmovanje ljubezni (Zofka si z Jelovškom deli posteljo, z njim pa ni poročena). Tudi Ljubljanski zvon (1902, št.134) zavrne njen modernističen slog. Podpre jo le socialistično in feministično usmerjeno časopisje. Rdeči prapor, 1. julij 1900, pohvali njeno radovednost in željo po "prodreti v globočine sveta"¹⁷. Kritiku ne ugaja le stavek feministke Laure Malhol, ki si ga je pisateljica izbrala za moto, ta pravi, da ženska nima lastne usode, njena usoda je njen mož. Stavek ne ustreza

¹⁰ Ženski svet, marec 1924

¹¹ Slovenski narod, 21. 6. 1900

¹² Slovenski list, 23. 5. 1900

¹³ Slovenski narod, 21. 7. 1900

¹⁴ Slovenski narod, 20. 8. 1900

¹⁵ Slovenec, 21. 7. 1900

¹⁶ Katoliški obzornik, 1900, str.285

¹⁷ Rdeči prapor, 1.7. 1900

socialističnemu nazoru, jasno je vendar, da usodo določi socialni položaj. Na njeni strani je le Slovenka, v njen zagovor se oglasi tudi Ivan Cankar, v Zagovoru zapiše "njena knjiga je dosegla prav nepričakovan uspeh kakršnega ni dosegla še nobena slovenska knjiga. Združila je namreč sovražne brate in vsi obriti in neobriti estetiki slovenski so se zgražali v ganljivem soglasju pred našo edino pisateljico..."¹⁸. V prid knjigi se v istem časopisu oglasi tudi Klemenčič, kjer se sprašuje zakaj bi literatura bila za vse, zakaj bi morala biti konkretna in zakaj lepa. Knjigo Zofke Kveder v različnih krogih sprejmejo različno, kakor napove Laibacher Zeitung. Nemška feministična revija Dokumente der Freauen pa prinaša, 1. Jan. 1901, celo prevod Zofkinih črtic. Na Hrvaškem naleti knjiga na toplejši odziv, vsekakor je bila senzacija. Nekateri danes knjigo štejejo za prvo etično revolucionarno izpoved slovenske ženske.

Dve leti za tem izide knjiga Ljubezen. Pohvali jo Laibacher Zeitung¹⁹. Katoliško časopisje knjigo prezirljivo zavrne. Zofko obtoži ekstremne emancipacije in brezboštva "...v svet je poslala nov proizvod svojega, za žensko emancipacijo težečega in to emancipacijo organizujočega duha... vrača k staremu poganskemu gledanju, na kakršno se ni povzpел niti Platon... krščanstva se ji sploh ne zdi vredno upoševati, meni celo, da Gospod Bog ni dal zadosti zapovedi na gori Sinajski... nikomur knjige ne bomo priporočali - njeni junaki ne izpolnjujejo deset božjih zapovedi..."²⁰. Nenaklonjen ji je tudi Dom in Svet. Slovenski narod molči, Ljubljanski zvon pa je zmereno kritičen.

V letu 1902 izidejo Odsevi, liberalni Narod jo pohvali "...ona samo piše kakor ji veleva srce... Zofka Kveder ni nikaka prenapeta emancipistka, kakor se to mnogokrat napačno smatra, ali celo "največja sovražnica moških"... ona želi osvobojo žensk, da, toda osvobojo napačnih predhodkov in nevredne odvisnosti..."²¹ Katoliško časopisje jo ignorira, Ljubljanski zvon, maj 1902, pa se sprašuje, če niso samomori v njenih knjigah prepogosti. Slovenka molči zaradi spora med avtorico in urednico.

Ob izidu Isker, so kritike večinoma ugodne "spoznavajoč pa razmerje življenja, da življenje nima visokih besed je začela zapuščati svoje amazonske steze in postajati slovenska umetnica..."²² Pohvaljena je tudi v Slovanu in Naših Zapiskih. Celo Dom in Svet knjigo pozitivno oceni, izjema je črtica Proti jutru, kjer naj bi preveč posnemala Cankarja.

1914 izide Knjiga Njeno Življenje, njeno danes najbolj cenjeno delo. Hrvaški in slovenski dnevniki knjigo v celoti prezrejo. Zofka takrat že drugič poročena, spada skupaj z možem med sovražnike države, sta namreč člana socialdemokratske stranke in jugoslovansko usmerjena. Avstrijska oblast ju sovraži, nenaklonjeno je tudi hrvaško občinstvo. Kritiko poda Jugoslovan šele, 16.2.1918, ki delo raztrga, "... tako konča povest, kjer skoraj ni niti enega svetlega žarka, marveč sama tema, greh, usoda, smrt. In ko knjigo odložimo, opazimo, da nam trka po sencih in nas boli glava... kruti možki spol semintja slika zelo brutalno..." Bilo naj bi fatalistično, pesimistično, in v knjigi naj bi mrgolelo hrvatizmov. Ljubljanski zvon je do knjige prijaznejši. l.1926 je roman označen za primer mojstrske poglobljenosti. Tilda je simbol usod slovenskih žensk na pragu stoletja. Današnje literarne zgodovinarke imajo njeno knjigo za enega izmed pripovednih vrhov v presunljivem opisu moške brezbriznosti do žene. Kritizirajo jo, da so njeni liki pretirani in nestvarni, toda dejansko so njeni liki še preveč stvarni, brutalni prizori takrat niso del leposlovja. Očitki pretirane emancipacije, determinizma letijo nanjo tudi zato, ker je prva, ki piše o temah, ki veljajo za nesposodobne.

Roman Hanka v hrvaščini, ki je izšel l.1918 zagrebška kritika spet neusmiljeno raztrga. Prvo slovensko oceno knjige prinese Slovenski narod, "Da, to je knjiga o vojni, kakršno smo si želeli..."

¹⁸ Slovenka, 15. 9. 1900

¹⁹ Laibacher Zeitung, 20. 1. 1902

²⁰ Slovenec, 3. 2. 1902

²¹ Slovenski narod, 29. 4. 1902

²² Ljubljanski zvon, December 1905

brez dvoma najboljše Zofkino delo!..."²³. Celó Dom in svet²⁴, poda ugodno oceno Zofkine knjige, oceni jo kot ženski način boja proti vojni, kljub nekaterim vsebinskim in psihološkim pomanjkljivostim. Sploh je to edina utemeljena kritika, ki je ni pogojevala politična pripadnost ocenjevalca. Ostali časniki so molčali.

Vsi ženski časopisi, ki pišejo o Kvedrovi, navajajo vzrok za negativne kritike, da se pri nasele z njo pojavi ženska kot upornica proti tradiciji. Kritizirajo jo tudi (meščanski) feministični časopisi, češ, da žensko postavi v socialni okvir, da so ji moderni ženski problemi neznan in da je njena aktualnost hitro presežena. Iz katoliškega tabora ji očitajo, da ni dobra mati, kar jo osebno zelo prizadene. Institucija materinstva je v razcvetu, Zofka s svojimi knjigami napade kult matere (podoba matere samomorilke), s svojim življenjem pa institucijo zakona. Po poroki z Demetrovičem izgubi še svoje edine zaveznike slovenske liberalce.

Njena smrt odmeva v dnevnem časopisju, Jutro, Slovenski narod, Slovenec in Narodni dnevnik objavijo nekrologe. Njeno smrt obeležijo tudi mesečniki, družinski časopisi, leposlovni in liberalni.

4. Zofka Kveder - ona

Slovinci se Zofke spominjamo ob njenih obletnicah. Ob prvi desetletnici njene smrti in 60-letnici njenega rojstva tako prevladujejo članki, ki jo soglasno proglašajo za največjo slovensko pisateljico, objavljajo njena pisma in spomine njenih prijateljev. Ob višjih obletnicah objavljajo kratke pregledene njenega življenja ali pa razprave o njej in Pragi, ženski literaturi, socializmu in ženskih pravicah.

Na splošno je torej pri njej velik razkorak med besedili iz dnevnega časopisja in strokovnim. Množični mediji jo ponavadi kujejo v zvezde in stalno poudarjajo in povezujejo, to da je ženska in da je neznana in da je opisovala ženske teme "...zelo prav, da je končno izšlo..."²⁵, "...ženske tragedije prelivala na papir..."²⁶. Strokovna literatura pa ji ni preveč naklonjena in jo obravnava kar malce sarkastično, "...porojena v nesrečnem zakonu med alkoholikom in tercialko, ... Čeprav je bila glasnica ženske emancipacije, je trdovratno iskala sreče v zakonu... v prepričanju, da je ženska žrtev napačne, to je moške družbene ureditve in moških slabosti in strasti, je izdelala na to temo vrsto črtic, novel in povesti... v duhu emancipacije obtožujočih skic in silhuet, ki jih danes le s težavo pregledujemo... idealistični temperament in nervozna naglica... več čustvenosti kakor hladne analize..."²⁷.

Popularen tisk, vsem člankom obvezno doda pridevnika nesrečna in premalo poznana in cenzura. Številni novinarji tako pišejo o njenih dveh nesrečnih zakonih, izvemo, da jo je prvi mož rad varal s služkinjami, "...Jelovšek zapustil češko ljubico Pepčo, komaj je prišel v Zagreb, pa si je prisvojil domačo služkinjo, ki ga je nekoč okužila..."²⁸ in da je Kvedrova zatajila svoj nekdanji moto, njena usoda postane njen mož, v "...Zofka se v svojem drugem zakonu za svojo osebnost ni več borila, marveč jo je zaslužnjila stremljenjem svojega moža. Pod pritiskom krvi je prvoborniteljica za enakopravnost vseh zatiranih, zlasti zatirane žene, opustila svojo radikalno smer... čeprav si je za ceno duhovnega sožitja z možem izkoreninila iz svojega naroda, iz svojega jezika in iz sebe same, se možu kljub temu ni približala toliko, da bi ga lahko priklenila..."²⁹ Sprašujejo se kaj je vzrok, da je mlajša generacija ne pozna več in odgovarjajo, da je vzrok morda v tem, da ni spadala v noben kulturni krog, da je prehitro zapustila Slovenijo, da je bila preprosto med prvimi pisateljicami. Občasno je tema Zofka Kveder uporabna zato, da se kakšna novinarka razjezi nad moškimi, "Zofka je pokazala moškega takega, kakršen je, egoista, ki misli samo na

²³ Slovenski narod, 23. 3. 1918

²⁴ Dom in svet, 1918, št. 162 - 3

²⁵ Delo, 23. 3. 1971

²⁶ Delo, 20. 11. 1976

²⁷ A. Slodnjak, *Obrazi in dela slovenskega slovstva*, MK 1975, str. 268

²⁸ Naša žena, marec 1952, str. 76

²⁹ *ibid* 28

svoje kori.

Sloven
iz fotogra
spoznamo
talih žena
nimiva za
zagrebško

Pred d
jugoslovan
znemu ok
publikacij
usodo deli

Sklep

Zofko
dokaz lah
sodobniko
vendar pa
danes Zof
usodo. Da
zanimiv z
svoji druž

The au
Zofka Kve

All lit
"the best
Slovenian

The m
use and p
been broa
pripate for

Was E
described

Kvede
eral news
her "The
you' re q
writer Iva

There
is largely
Kveder, b
mies of th
"Han

³⁰ Žena in

*svoje koristi, ki smatra žensko za manjvredno bitje...*³⁰

Slovenska javnost jo bolj, kot mati treh otrok in ženo, vidi kot Amazonko, podoba razvidna iz fotografij ob člankih, ki so ji posvečeni. Na njih je vedno sama ali s hčerkami. Nikoli ne spoznamo njenih dveh moških. Oba javna delavca, toda nikoli ne na sliki z njo, nasprotno od ostalih žena pomembnih mož, kar pa je po svoje razumljivo, oba sta vendarle Hrvata in tako nezanimiva za slovensko javnost. V številnih člankih se tudi omenja kako negativno je nanjo delovalo zagrebško okolje kot dekadentno in nejugoslovansko.

Pred drugo svetovno vojno je za Zofkino težko osebno življenje krivo ne-slovensko okolje, nejugoslovansko okolje. Po 2. sv. vojni se krivda za nesrečno Zofkino usodo pogosto pripiše buržoaznemu okolju, ki za preprosto, iskreno, nepokvarjeno Zofkino naravo ni bilo primerno. Feministične publikacije krivdo za njeno usodo pogosto pripišejo dejstvu, da je pač bila ženska in da je njeno usodo delilo veliko drugih.

Sklep

Zofko Kveder so pred 2. sv. vojno zagotovo uvrščali med pomembne slovenske pisatelje, kot dokaz lahko navedem karikaturu Hinka Smrekarja iz l. 1913, kjer stoji Zofka v emanentni družbi sodobnikov (Cankarja, Župančiča...) Kasneje postane Zofka širšemu krogu ljudi malo znana, vendar pa podobna usoda doleti tudi Levca, Golarja in Puglja, ki so tudi na sliki. Vzrokov, da je danes Zofka tako malo znana je zagotovo več in so kompleksni, kot je tudi razlogov za njeno usodo. Danes se z njo ukvarjajo zlasti ženske študije. V okvirju mojega seminarja se mi je zdel zanimiv zlasti diskurz, kontekst v katerega lahko umestiš določeno zgodbo in si jo razlagaš v svoji družbeni konstrukciji. Tvoja realnost se prilagodi tebi.

Irena Selišnik: The Image of Zofka Kveder

The author describes various viewpoints on the subject of Slovenian writer, publicist and translator Zofka Kveder (1878-1926) and discusses the term "feminist" that was lavished upon Zofka Kveder.

All literature on the subject considers her a "writer", but then again she is also being called "the best Slovenian female writer", "the first Slovenian female writer" (not true), "the central Slovenian female prose-writer" (again no longer true).

The most ambiguous term is of course "feminist", which socialist literature is so reluctant to use and prefers "the fighter for female rights". However, since 1990, the term "feminism" has been broadened and transformed into plural form ("feminisms"), so it is nowadays quite appropriate for Zofka Kveder, too.

Was Kveder a socialist? Contemporaries were again reluctant to use the word and she is best described as a socialdemocrat and a Masarykian.

Kveder's writing was frequently met by misunderstanding and refusal. Both Catholic and liberal newspapers make fun of her views on female emancipation and Slovenski narod comments her "The Mystery of A Woman" (1900) with "if you can still eat your lunch or dinner after this, you're quite a hero". Other critics describe the book as "trivial" and only Slovenka and the writer Ivan Cankar support Zofka Kveder.

There is a positive critique in the liberal Slovenski narod of her second book ("Love") which is largely ignored by Catholic press. "Her Life", from 1914, is in turn ignored by everyone since Kveder, by now living in Zagreb, and her second husband are socialdemocrats and as such enemies of the state.

"Hanka" (1918) is a book about war, written in Croatian, refused by critics in Zagreb, but

³⁰ Žena in dom, november 1936

welcomed by Slovenski narod.

After her death, Kveder is claimed by socialists and called "*an untamed fighter for woman's rights*" (1971) in daily papers, but again sarcastically dealt with by critics. Some popular newspapers make much of her two unhappy marriages, although we never find much about her husbands, since they were both Croats and as such uninteresting. Even today, she remains largely unknown, due to complicate reasons, which also contributed to her own destiny.

Uvod

Traj
časopis
met ne
godki, l
ne poz
alnih) k
zivu so
srcih p
Srbi. V
jo je v
njen gl
brezpo

Tr
morils
mladi
danji
zaroti
Z
legrac
danje
Pr
banje
goven
O
minis
Č
srbsko
K
ni po
ali sv
jim n
T
Nata
kron
K
mlad
T
stija
se na
V

Mitja Turk

ODMEVI NA UMOR ALEKSANDRA OBRENOVIĆA IN DRAGE MAŠIN MED SLOVENCİ

Uvod

Tragični dogodki vedno sprožijo plaz ugibanj, mnenj, poročil in s tem posledično tudi pisanje v časopisju. Še tako oddaljeni in nepomembni dogodki si lahko izborijo mesto v časopisih in so predmet ne samo poročil, pač pa tudi analiz in razlag. Še posebej zanimivi in občutljivi pa so tisti dogodki, ki se nas na kakršenkoli način dotaknejo. Takrat se v ljudeh prebudi marsikaj potlačenega, a ne pozabljenega, in to v takšni ali drugačni obliki privre na dan. Navsezadnje se priložnosti (nacionalnih) kolektivnih očiščevalnih kur ne ponujajo pogosto. Nekako tako so Slovenci leta 1903 po odzivu sodeč vzeli vest o umoru srbskega kralja Aleksandra Obrenovića. Nikoli v realnosti, a vendar v srcih povezani z brati Slovani, so poskušali Slovenci bolečine in zgražanje ob izgubi vladarje deliti s Srbi. Vendar v Srbiji večinoma ni bilo ne bolečine in ne zgražanja, pač pa veliko olajšanja. Barka, ki jo je vodil Aleksander Obrenović, se je namreč krepko majala, avstrijska politika pa je bila vse bolj njen glavni krmar. In tu je nastopilo ljudstvo. Pravzaprav tisti del ljudstva, ki bi moral biti vladi brezpogojno vdan - vojska. Vse ostalo je stalo zapisano nekako takole...

"Krvavi konec Obrenovičev

Kralj Aleksander in kraljica Draga umorjena

Tragična usoda plava od početka sem nad dinastijo Obrenovičev. Knez Miloš je pal kot žrtva morilske roke v parku Topšideru; kralj Milan je umrl v prognanstvu, zapuščen od žene in sina, in mladi kralj Aleksander je pal kot žrtev zarote in ž njim kraljica Draga, njen brat Lunjevica in sedanjí ministrski predsednik srbski in še cela vrsta drugih dvorjanov. Kakor se poroča, je padlo zaroti devetnajst oseb.

Z Aleksandrom izgine mlada dinastija Obrenovičev iz zgodovine in na prestol v kraljevem Beogradu je vojaška revolucija posadila pretendenta princa Karagjorgje, kateri je potomec nekdanjega Črnega Jurija, borca za svobodo srbsko.

Preobrat v Srbiji ne prihaja čisto nepričakovano, kajti vedne premembe v ustavi, vedno kolebanje iz enega ekstrema v drugi ekstrem, je ostala žalostna dediščina kralju Aleksandru po njegovem očetu Milanu.

Obrenoviči so se, žal, preveč igrali z ljudsko dušo in celó državniki, ki so danes sedeli še na ministrskih stolih v vsi oblasti, jutri so že ječali po temnicah.

Črna je zgodovina srbskega dvora. Kri najboljših patrijotov je tekla in solze vdov so rosile srbsko zemljo.

Kraljica Natalija, resna, krepotna žena, ni spadala v okvir srbskega dvora, ker kralj Milan ni poznal krepotnega rodbinskega življenja, ampak se je udal strastem. Talent je bil kralj Milan, ali svojega bistrega uma ni uporabljal v blagor srbskega naroda, temveč iskal zabave sebi, svojim nebrzdanim strastem, v igri in ženskah.

Tragičana usoda in lastna krivda pognala ga je dvakrat iz dežele in njegova soproga kraljica Natalija se nahaja sedaj daleč proč od domovine ter prenaša bridkosti, katere ji je prinesla krona Obrenovičev, s herojičnim zatajevanjem.

Kralj Milan je pred par leti umrl nenadoma na Dunaju in njegov sin Aleksander je končal mlado svoje življenje pod smrtno kroglo.

Tako izumira in izumrje rod Obrenovičev!..... Mnogo krivic, mnogo gorjá je nakopičila dinastija Obrenovičev nad srbski narod ali vendar pri prizoru, ko končuje tako mlado življenje v krvi, se nam krči srce in človeško sočutje se nam rodi ob teh visokih mrličih.

Velika je bila krivda na srbskim narodom, krivda očetova ali tudi sinova, a še strašnejša je

osveta srbske krvi!

Zgodovina gre svojo pot, in ne vpraša, ali je pot gladka ali gre preko človeških trupel. Brezčutnim srcem riše dogodke v železno ploščo zgodovine....

S krvjo nesrečnega Aleksandra je obrizgan prestol srbske kraljevine, črna tema nesreče lega na hišo Obrenovičev --, iz krvi pa vstaja novi prestol Karagjorgjev...

Mi imamo le jedno željo: dosti je krvi, daj Božja previdnost mir Srbiji!

Čuvaj Bog srbski narod!"¹

Pričujoči insert iz posebne izdaje časopisa Slovenec vsebinsko določi smernice, ki so se v naslednjih dneh z vseh mogočih strani prevetrite v dnevnem časopisju tistega časa. V njem je podana kratka, črna zgodovina srbskega dvora, posledični razlogi za dogodek, mnenje o načinu usmrtitve obeh vladarjev (nehuman) in še beseda o upanju in željah (verjetno veliko Slovencev) na boljše in lepšo prihodnost srbskemu narodu.

Kaj je povzročilo umor?

Da bi bolje osvetlili dogodke v Srbiji, se moramo postaviti na začetek 19. stoletja. Pri tem sta nam v pomoč političen list za slovenski narod - Slovenec in liberalna Edinost, ki je izhajala v Trstu.

"Sinočnji umor je le zadnje dejanje dolge borbe med rodbinama velikih osvoboditeljev Srbije Črnega Jurija (Jurij Petrovič - Karadjodjevića) in Miloša Obrenovića. Črni Jurij se je početkom preteklega stoletja boril zoper Turka, a nazadnje je omagal in pobegnil v Avstrijo. Boj je slavno nadaljeval Miloš Obrenović in priboril Srbiji večjo svobodo. Ko se je Črni Jurij vrnil v domovino, so ga zavrtno umorili (po naročilu kneza Miloša)...

...L. 1882 se je Srbija proglasila za kraljestvo in Milan Obrenović je postal prvi srbski kralj. Milan je dal kraljestvu novo ustavo, potem pa se, kakor je še vsem v spominu, odpovedal prestolu in se udal pustolovskemu življenju v tujini. 6. marca 1889 je na prestol prišel mladi Aleksander..."²

"...Ker pa mu je bilo tedaj le nekaj nad 12 let, je bilo imenovano regentstvo, ki je vladalo v njegovem imenu. Regenti so bili: Ristič, Belimarković in Protič. Ali ni mimolo še jedno leto ko se je mladi kralj - pred ustavno določenim časom samovlastno proglasil polnoletnim in je odstavil regentstvo.

To je bil prvi ustavni in državni prevrat mladega kralja, kateremu so sledili razni drugi. Sploh je bil sedaj ubiti kralj Aleksander jako nestalen in nepreračunljiv temperament. Posledica temu kraljevemu temperamentu je bila, da so bila v Srbiji državna, ustavna, parlamentarna in dvorna presenečenja na dnevnem redu. Iz nobene druge države ni došlo razmeroma v svet toliko senzacij, kakor ravno iz nesrečne Srbije...

...Srbija je zašla popolnoma pod pritisk nemške in madjarske politike (zaradi Milanovih nenasitnih finančnih potreb - op. p.). A ta politika, vedno proračunjena na uničevanje slovanskih narodov, je tudi sistematično rušila moči Srbije in neizprosno gnala narod srbski v moralno in gospodarsko pogubo...

...Ali Bog pravični čuva slovanske narode! Dobri genij Slovanstva ne dopušča, da Srbija in nje narod propadeta. Narod se je vzdramil, njega najbolji možje so nastopili...

...Kdo bi mogel ugibati o posledicah, ki utegnejo nastati po teh dogodkih! To jedno pa lahko rečemo že danes, ko nam - saj smo ljudje s čutečim človeškim srcem - pretresajo dušo krvavi dogodki v Belemgradu in ko nam pretresa dušo sočutje do žrtev tolikih grehov, ki so jih tudi drugi zakrivali v škodo Srbije, to torej zakličemo lahko v tem trenutku vsem onim, ki hočejo varovati monarhiški princip: glejte grozni pretresljivi izgled, kam dovaja ta princip in monarhe, ako se hoče vladati proti volji in interesom naroda!"³

Tako prva ugibanja in odmeve v Trstu povzame Edinost. Edinost se postavi na stran naroda

¹ Slovenec, Posebna izdaja, 11. junij 1903

² Slovenec, 11. junij 1903

³ Edinost, 11. junij 1903

ne glede na ceno, ki jo mora potem le-ta plačati. To zelo jasno stališče je nasploh značilno za Trst, medtem ko so ostali časopisi dosti bolj konzervativni in previdni.

Časopisi, Slovenec, Slovenski narod, Edinost (vsi dnevniki), ter Domoljub in Dolenjske novice (izhajala sta na štirinajst dni), so največ prostora, odmerjenega *Dogodkom v Srbiji* namenili noči iz 10. na 11. junij, ko se je zgodil umor. Vsak časopis je podal vsaj dve ali tudi več verzij poteka dogajanj na to noč. In vsak naslednji dan so med *Telefonskimi in brzojavnimi poročili* objavljali nove in nove podrobnosti.

Ena od različic, kaj se je v noči iz 10. na 11. junij dogajalo na dvoru Obrenovičevem, je bila objavljena tudi v časopisu Domoljub. Zakaj prav ta članek? Ker je od umora minil že teden dni in so v uredništvu Domoljub-a že lahko iz različnih dopolnjujočih si novic sestavili kolikor toliko celostno podobo tega dogodka in vzrokov zanj.

„...V naslednjem podajemo „Domoljubovim“ bravcem podrobnejši opis krvavih dogodkov, ki so se vršili med pol 11. in 2. uro v noči na 11. junija. Seveda niso znane popolno vse podrobnosti, ker zarotniki častniki ne marajo še s pravo barvo na dan in se bo pred vsem težko izvedelo, kdo je bil prvi provzročitelj krvavega klanja. Mož, v čegar prid se je izvršil grozni čin, novi proglašeni kralj Peter Karagjorgjevič trdovratno taji, da bi bil on sploh kaj vedel o zaroti (Peter Karagjorgjevič je bil za srbskega kralja izvoljen 15. junija, obenem pa je ponovno postala veljavna ustava iz leta 1888 - splošna volilna pravica - o. p.). Znani so torej le častniki, ki so čin izvršili. Naslednje poročilo o dogodkih nekako najbolj soglaša z vsemi doslej došlimi poročili.

Krvalo klanje

V sredo okolo enajste ure ponoči naznanil je strel iz topa, da je prišel trenutek, v katerem naj zarotniki začnejo izvrševati svoj posel. Eden del šestega pešpolka je obkrožil kraljevi dvorec, kolkonak imenovan, drugi del pa je s silo udaril vanj in v trenutku premagal straže. Zarotniki ubili so koj poveljnika straže Pera Panajatoviča. Ko se je to zgodilo, odpravili so se zarotniki pod vodstvom Naumoviča in polkovnika Mičiča proti stanovanju kraljevske dvojice. Zarotniki so bili zgolj častniki in vsi oboroženi z revolverji. Naumović je odprl vrata spalnice kraljevske dvojice z dinamitom. Kralj in kraljica sta bila že v postelji. Ko so stopili v spalnico zarotniki, se je kralj Aleksander koj dvignil ter ostal na postelji sedeč. Naumović pokaže kralju neki spis ter zahteva od kralja, da ga koj podpiše. V tem spisu je stalo zapisano, da se kralj odpove prestolu, ker je vsled svojega zakona s priprosto in zloglasno žensko Drago Mašin spraval ob dobro ime države in jo dovedel tudi skoro do prepada. Kralj je naglo prebral listino, potem pa zgrabil za revolver, ustrelil ž njim Naumoviča, ki se je zgrudil mrtev na tla. Zdajci pristopi h kralju polkovnik Mičič, vzame listino iz rok padlega Naumoviča ter jo zopet predloži kralju in zahteva, da jo podpiše.

Zdaj šele sta spoznala kralj in kraljica celo nevarnost, katera jima je pretila. Obadva skočila sta s postelj, se zavila v ogrinjala, se objela, potem pa zbežala v naglici iz spalnice. Tekla sta iz sobe v sobo, s hodnika na hodnik, a zarotniki so jima bili vedno za petami, pomoči pa ni bilo nikoder. Prosila sta zarotnike, naj ju pusté vsaj pri življenju; a zaman, zarotniki streljali so na nju iz revolverjev in zadeta sta bila obadva smrtno ter se zgrudila na tla. Kralja Aleksandra je ustrelil major Luka Lazarevič, ki je prišel pred dvema letoma v kraljevo nemilost. V tem hipu je prihitel na pomoč kraljevi dvojici kraljevi adjutant Lazar Petrovič, ki je začel koj streljati in je tudi ranil stotnika Dimitrijeviča, a tudi on bil je koj umorjen...

...Trupli kralja in kraljice zavili so koj v rjuhe ter vrgli na spodaj nahajajoče se dvorišče. Kraljica, pravijo je ostala koj mrtva, dočim je kralj baje živel še do 4. ure zjutraj. Trupli kralja in kraljice so na tistem pokopali naslednje jutro ob 3. uri.

Novo srbsko vlado je takoj sestavil največji Aleksandrov nasprotnik Avakumović, ki je prevzel ministersko predsedstvo. Nova vlada je sklicala srbski parlament, senat in skupščino, na ponedeljek, 15. junija, da v sporazumu z ljudstvom in armado izvoli novega srbskega kralja, ki so zarotniki določili že prej v osebi Petra Karagjorgjeviča.⁴

⁴ Domoljub, 18. junij 1903

Slovenec ob vsem tem zapiše še, da sta največjo napetost proti kralju Aleksandru povzročila kraljica Draga in njen brat Nikodem Lunjevica.⁵ Draga Mašin naj bi z različnimi intrigami hotela svojega brata postaviti za srbskega prestolonaslednika. Kralj Aleksander je bil igrača v rokah slavo-hlepne ženske, ki je kralja tako omamila, da se je po devetletnem poznanstvu res poročil z njo, in jo povzdignil na kraljevski prestol, meneč, da mu bo podarila prestolonaslednika. Aleksandrova mati Natalija je sina svarila, naj se od Drage loči, vendar se Aleksander na njene nasvete ni oziral. Ogorčenje proti kralju je začelo naraščati, ko je odpravil ustavo.

Odmevi na umor med Slovenci

12. junija, dan po umoru, lahko v vseh treh dnevnikih preberemo poročila o dogodku. Slovenec navaja, da so v Srbiji zadnjih dvajset let vladale hudo nezdrave razmere, vendar da se nihče ni nadejal tako krvavih dogodkov. Pojavila so se že tudi prva ugibanja o prestolonasledniku. Avtor tako zapiše svoja ugibanja:

"...Nenadna smrt srbskega kralja je za trenutek zbegala tudi veliko diplomacijo, ki stoji pred vprašanjem: Kdo bo novi srbski vladar. Srbija ni kaka deveta dežela sredi Afrike, kjer si rodovi morejo po svoji volji voliti vladarja. Srbija je v Evropi pod nadzorstvom signatarnih (podpisniških - o. p.) držav, pred pragom Avstrije, ob ognjišču makedonskih zmešnjav. Torej države ne morejo mirno gledati, kako se razvijo resni dogodki v Srbiji. Vse to zbuja bojazen, da se prevrat v Srbiji ne bode tako mirno izvršil, kakor želimo avstrijski Slovani. Kot Avstrijci in kot Slovani smo jako interesovani na razvoju srbskega vprašanja..."

*...Belgrajski dogodki so tudi v parlamentarnih krajih vzbudili senzacijo in največje zanimanje. "Slovanska zveza" je imela danes daljšo sejo, v kateri je razpravljala o dogodkih v Srbiji. Soglasno je obsodila grozovito klanje v kraljevem konaku, mnogoskušanem sorodnem srbskem narodu izrazila simpatije ter upanje, da se razmere normalno razvijajo in končajo na blagor dežele in prebivalstva..."*⁶

Edinost prinaša poročila iz inozemstva:

"... "Neue Freie Presse" trdi, da so v radikalnih krogih prijazni misli, da bi se ustanovila republika. Nadalje trdi, da je del prebivalstva naklonjen črnogorskemu knezu Mirku.

Poleg kneza Petra Karagjorgjeviča se je pojavil še en pretendent za prestol. To naj bi bil nezakonski petnajstleten sin kralja Milana, ki ga je imel z Artemizijo Johannidi.

Petrograjski "Svet" piše, da groznega umora ni smeti pisati na račun srbskin junaških slovanskih vojakov, ampak da je to izvršila četa janičarjev.

"Novo Vreme" odbija odločno vso krivdo krvavega ubojstva od vrednega srbskega naroda, ki je zaveznik in brat ruskemu narodu.

Iz Berolina javljajo, da je rusko mnenje v Petrogradu nasprotno kandidaturi Petra Karadjordjeviča ter da ne bi Rusija priznala njegove izvolitve. Avstrija stoji na strani Petra, slovanski svet pa mu je nasproten. Tako je pričakovati, da pride do nesporazumljenja med avstro-ogersko in rusko diplomacijo...

*Naša dolžnost je, da se v teh resnih časih držimo svoje slovanske tradicije. Kjer je kaj, kar nam ni jasno, iščemo raznjaščenja samo in vselej v slovanskih krogih, nikdar pa ne slušajmo glasov dunajskih in madjarskih čifutov (Židov - o. p.)..."*⁷

V naslednjih dneh časopisa Slovenec in Edinost objavita novice iz avstrijske in ogrske zbornice. Edinost⁸ izraža začudenje nad izjavami ministrskega predsednika avstrijske zbornice, ki pravi, da so ti dogodki sicer tragični in žalostni, da pa je to stvar Srbije, dokler to nima kakšnih posledic za monarhijo in izraža simpatije novi vladi.

⁵ Slovenec, 11. junij 1903

⁶ Slovenec, 12. junij 1903

⁷ Edinost, 13. junij 1903

⁸ Edinost, 13. junij 1903

Slovenec
zbornice, ali
vori z Rusiji
ski predsednik
in Rusijo, ve

Slovenski
Vaterland. T
strijske univerz
posebej na
practicirali

V naslednjem
prestol na S

"Karadjordjevič
rod Nemanjićev
na Slovenski
Nemanjićev

Vendar
srbskega kralja
ravno na slovenski
teden po umoru
rali. Pač pravijo
vijo članek
zgodovinski
lja Aleksander
tem kritizirali

"S stalno
čil v krvi
kazen. (Ve
glavili nes
1649), a to
kako pravi

21. junija
Avstrijo in
ske politik
Avstrija n

24. junija
ki ostro k
Slovenec

Edinost
Ljub. D.
Obrenovi
halo.

⁹ Slovenec

¹⁰ Slovenec

¹¹ Slovenec

¹² Edinost

¹³ Slovenec

¹⁴ Slovenec

¹⁵ Slovenec

¹⁶ Edinost

Slovenec⁹ pa opozori na vprašanje poslanca Rakovskya ministrskemu predsedniku ogrske zbornice, ali bodo belgrajski dogodki vplivali na razmerje med Srbijo in Avstrijo in ali so dogovori z Rusijo iz l. 1897 takšni, da se ni treba bati nadaljnih resnih in nevarnih dogodkov. Ministrski predsednik Szell je odgovoril, da upa, da ti dogodki ne bodo poslabšali odnosov med Avstrijo in Rusijo, vendar pa je dolžnost države, da pozorno spremlja dogodke in je pripravljena na vse.

Slovenski narod¹⁰ objavi stališče avstrijskih klerikalcev, ki so ga objavili v svojem glasilu Vaterland. Ta list trdi, da so umorov v Srbiji krivi avstrijski šolski zakoni. Članek sodi, da so avstrijske univerze povzročile strašne dogodke, češ, vsi srbski voditelji so se šolali na evropskih, še posebej na avstrijskih univerzah. Tam naj bi se "navlekli teorij, ki so jih na tako grozen način prakticirali v Belgradu", zaključí članek.

V naslednjih dneh najdemo v časopisu Slovenec članek z naslovom "Prendenti na srbski prestol na Slovenskem?", ki pravi:

"Karadjordjevići niso edini pretendenti na srbski prestol. Davno pred njimi je vladal Srbom rod Nemanjićev. Eden potomcev Nemanjićev je avstrijski častnik, mnogo Nemanjićev pa je tudi na Slovenskem in ni izključeno da so ti Nemanjići tudi potomci iz Srbije pobegle kraljeve rodbine Nemanjićev."¹¹

Vendar pa so ta ugibanja že malce zamujala, saj je bil že dva dni prej, torej 15. junija, za srbskega kralja izvoljen Peter Karadjordjević, po novem Peter I. Karadjordjević, srbski kralj in to ravno na stoletnico dinastije Karadjordjevićev. 25. junija kralj Peter I. priseže na ustavo. Dober teden po umoru so se nekako vsi časopisi sprijaznili s potekom dogodkov in ga niso več analizirali. Pač pa se je večina pisanja o Srbiji strnilo v eno vprašanje: "Bodo li kaznovani?", kot naslovljijo članek na to temo v časopisu Edinost. Razmišljanja so med drugim svojo oporo iskala tudi v zgodovinskih dogodkih. Velika Britanija, pa tudi Turčija, se je najbolj zgražala nad umorom kralja Aleksandra. V članku avtor lepo pokaže, da je treba vedno najprej pomesti svoj prag, šele potem kritizirati sosedovega.

"S stališča pravičnosti treba seveda zahtevati kazen za slehernega človeka, ki je svoje roke omočil v krvi svojega bližnjega - ako ni ta bližnji zakrivil takih grozodejstev, ki opravičujejo smrtno kazen. (Vendar o tem ne smejo soditi - o. p.) Angleži, (ki - o. p.) so na primer na najhujši način obglavili nesrečno kraljico Marijo Stuart in kralja Karola I. Tega je dal obsoditi Cromwell (30. januar 1649), a ta ubijalec je ovekovečen s tem, da so mu v angleškem parlamentu postavili - časten kip! S kako pravico se torej ravno angleška vlada zgraža nad belgrajskimi morilci?!..."¹²

21. junija je v časopisu Slovenec¹³ objavljen članek iz časopisa Srbski list o novem odnosu med Avstrijo in Srbijo. Avstrija naj bi bila razočarana nad kraljem Petrom, ki ne mara postati agent avstrijske politike na Balkanu, kot so bili Obrenovići. Srbski list zaključuje z izjavo, da se od sedaj naprej Avstrija ne bo mogla več umešavati v srbske zadeve. Srbija se je namreč močno približala Rusiji.

24. junija je v časopisu Slovenski narod¹⁴ objavljen Listek s podnaslovom "Pogreb v Srbih", ki ostro kritizira nehuman in človeka nevreden pogreb kraljevske dvojice, 1. julija pa v časopisu Slovenec¹⁵ Listek "Iz mladosti Petra Karadjordjevića".

Edinost¹⁶ je prejela tudi dopis iz oficirskih krogov srbske vojske, pod katerim se je podpisal Ljub. D. Timilić. Dopis je nekakšno opravičilo umora, saj naj bi bilo življenje pod Aleksandrom Obrenovićem neznosno, torej se je moralo nekaj zgoditi, da je lahko srbsko ljudstvo ponovno zadialo.

⁹ Slovenec, 12. junij 1903

¹⁰ Slovenski narod, 15. junij 1903

¹¹ Slovenec, 17. junij 1903

¹² Edinost, 20. junij 1903

¹³ Slovenec, 21. junij 1903

¹⁴ Slovenski narod, 24. junij 1903

¹⁵ Slovenec, 1. julij 1903

¹⁶ Edinost, 2. julij 1903

V mesecu juliju še najdemo med *Brzjavkami* poročila o stanju v Belemgradu, 8. julija pa naslovnice zasede vest o bolezni Svetega očeta Leona XIII.¹⁷ Najnovejše novice o bolezni se objavljajo vsakodnevno vse do 20. julija, ko posebna izdanja naznanijo papeževo smrt.

V časopisu *Dolenjske novice* v septembru med političnimi novicami zasledimo vesti iz Srbije.

*“V Srbiji so zaprli več častnikov, kateri so podpisali zahtevo, naj se iz vojske odstranijo izvršitelji umora Aleksandra, ker srbski častniki ne bodo nikoli pripoznani častivredni pri drugih sodrugih, dokler bodo v srbski vojski nekaznovano službovali sodelovatelji pri umoru 10. junija t. l. Sestavitelji te izjave so bili zaprti, a vendar se še zmiraj pojavljajo novi slučajji nezadovoljnosti med častniki srbske vojske. Kralj Peter ima marsikatero nemirno noč in ne ve, kako bi si pomagal iz te zagate. Premalo moča pa je, da bi kaznoval častnike-morilce. A dokler tega ne stori, takorekoč odobruje umor. Pa se utegne tudi njemu tako zgoditi. V Srbiji to ne bi bilo nič nenavadnega.”*¹⁸

Podobni članki in vesti se pojavljajo v časopisu *Dolenjske novice* do septembra leta 1904, ko je kralj Peter kronan za kralja.¹⁹ V časopisu je ob opisu dogodka pohvalno ocenjeno njegovo moдро vodenje notranje politike, saj ni dopustil, da bi se zarotniki dokopali do ministrskih stolčkov in drugih položajev v politiki.²⁰

Zanimanje Slovencev za razplet dogodkov, ki so bili v povezavi s Slovani, je bilo vedno veliko in v središču pozornosti oziroma na prvih straneh časopisov. Nobena izjema v tem oziru ni umor Aleksandra Obrenovića in njegove žene ter ostalih dvorjanov. Vsi časopisi se postavijo na stran naroda, saj so bili Srbi kot slovanski narod, formiran v samostojno državo, za zgled vsem ostalim Slovanom. Tudi “navijanje” za odmik srbske politike od avstrijske in naslon na Rusijo se je zdel *Edinost*-i korak naprej k večji veljavi Slovanov na Balkanu. Slovenec in Slovenski narod sta se držala svojih konzervativnih smernic pri analizi in komentarju dogodka, saj sta le poredko “okrcala” avstrijsko politiko. Nasploh prevladuje v vseh odmevih bolj opisovanje dogodkov kot analiza, ki se v člankih odkriva bolj med vrsticami. Poročanje o dogodkih je pravzaprav zelo natančno, čeprav včasih netočno, vse ostalo pa je bilo (verjetno) bolj ali manj odvisno od politične naravnosti pisca.

Mitja Turk: The Assassination of Aleksandar Obrenović and Draga Mašin (11 June 1903) in Slovenian Newspapers

The author views the news of the assassination and its consequent attempts of explanation as a kind of a collective national catharsis, even among Slovenians who had always felt close to the Serbian nation, at least in theory.

There was a special edition of the Catholic newspaper *Slovenec* immediately after the murder, which set outlines for all subsequent reports of the event. A brief and bloody history of the Serbian court is included along with wishes and hopes for a better future of Serbia, a sentiment no doubt shared by many Slovenians.

Edinost, a liberal newspaper from Trieste, also takes the side of the Serbian nation and sets the event as a “horrible and shocking example of where this kind of principle leads the monarch who tries rule against will and interests of the nation.”

After a week, *Domoljub* brings another detailed description of the assassination and *Slovenec* tries to explain it by considering the intrigues of Draga Mašin whose playtoy the king is supposed to have been. The liberal paper *Slovenski narod* makes much about the statements of Austrian clericalist politics who reputedly blamed Austrian school laws for the murder (since Serbian lead-

¹⁷ Vsi časopisi objavljajo najnovejše vesti o zdravju papeža Leona XIII.

¹⁸ *Dolenjske novice*, 15. september 1903

¹⁹ *Dolenjske novice*, 15. oktober 1903, 1. januar 1904, 15. februar 1904, 15. maj 1904, 15. junij 1904, 15. julij 1904

²⁰ *Dolenjske novice*, 1. oktober 1904

ers were educated on Austrian universities).

The newspapers also consider likely pretenders for the crown but mainly there is a description of the events and an implicit pro-Serbian stance.

INTERVJU S PROF. DR. PETROM VODOPIVCEM

Od začetka meseca novembra 1998 smo v časopisu Delo, v prilogi Znanost, spremljali polemiko, ki se je začela z intervjujem *Ne pustimo si jemati pravice do subjektivne presoje zgodovinskih dejstev* (Delo, priloga Znanost, 4. nov. 1998), kjer so dr. Jasna Fischer, direktorica Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani in trije profesorji našega Oddelka za zgodovino, prof. dr. Peter Vodopivec, prof. dr. Dušan Nečak in prof. dr. Božo Repe, govorili o verodostojnosti novejše slovenske zgodovine. Intervju ni ostal brez odmevov - še več; sprožil je pravi majhen plaz mnenj, odgovorov, razlag pa tudi očitkov. Mnenja so se razlikovala predvsem v razlagi razmerij med dejstvi in interpretacijami.

Vpr.: Prof. dr. Peter Vodopivec, kje se je po vašem mnenju vse skupaj začelo oziroma kje so korenine te vroče polemike?

Odg.: Rekel bi, da je bilo teh polemik dosedaj sploh premalo in tudi ta ni bila tako zelo vroča. Osnova v tej polemiki je bila temeljno vprašanje, kako mi razumemo interpretacijo, razlago in kako razumemo dejstva. Po mojem ne gre tukaj samo za vprašanje, kako to razumemo v zgodovinopisju, ampak kako jih razumemo v družboslovju in humanistiki sploh. Seveda prva reakcija, tista, ki je res vzbudila to polemiko, je prišla s strani naravoslovca, ki je tudi predsednik Nacionalnega znanstvenoraziskovalnega sveta, ki vodi potek ocenjevanja znanstvene relevance in kvalitete znanstvenih raziskav v Sloveniji. Mislim, da gre tu za globok nesporazum, za nezdrav odnos med različnimi vedami, zlasti med naravoslovjem, tehniko, pretežno tudi medicino in t. i. humanističnimi, družboslovnimi vedami v Sloveniji, konflikt, ki ni značilen samo za slovenski prostor, ampak je pri nas, kjer je teh teoretskih metodoloških diskusij manj, morda še bolj pristren. Pri nas praktično skoraj ni institucij, ki bi povezovale naravoslovce in družboslovce, ena redkih, ki to počne tradicionalno že dalj časa je Slovenska Matica. Odnos naravoslovcev do družboslovja je takšen, da se postavljajo na stališče, da obstojajo neke objektivne resnice, ki jih mora znanost poznati in da je pravzaprav naloga znanstvenika pri odkrivanju in razlaganju teh objektivnih resnic pravzaprav vezana predvsem na te resnice same, ne na nek subjektiven pogled na problematiko ali na svet oz. obzorje, ki ga kot posameznik ima. In tu je tudi včasih zelo trdo stališče, ki razdvaja tudi univerzo, da edine prave znanosti, tiste ki so lahko objektivne v smislu ugotavljanja dejanskih dejstev, so samo naravoslovne in tehnične, medtem ko je vse ostalo pač nekaj subjektivnega, prav v prejšnjem režimu celo podvrženega idejnemu in političnemu pritisku in zato določenim političnim zlorabam. Mislim, da tej polemiki manjka prevsem ena globlja teoretska osnova, kar se je tudi pokazalo pri tej diskusiji. Tu je cela vrsta tekstov, teorij, tez, na katere bi se, če bi hoteli diskusijo bolj resno zastaviti, morali opreti. In potem bi prišli do spoznanja, da je res metodologija v znanosti ena sama, da so pa seveda možnosti za ugotavljanje ene določene resničnosti, ki nam je v tistem trenutku, ko pač svet ali fenomen, ki ga raziskujemo, opazujemo, različno dostopne. V družboslovju nam je včasih zaradi nepreglednega števila dejstev ali zaradi konkretnih vplivov okolice ali vzdušja, v katerem delamo, morda ta resnica težje dostopna kot je na primer pri fizikalnem preučevanju. Eden temeljnih problemov, s katerim se more družboslovec, zgodovinar srečevati je dejstvo, da ne more opravljati eksperimentov in da so fenomene znotraj družbe, pretekle in sedanje, neponovljivi. Zgodovinar ne more petkrat opraviti eksperiment, kot npr. fizik ali kemik, da bi videl, če bo prišel do istih rezultatov. Zgodovinar ima na razpolago eno določeno število informacij, s katerih poskuša videti, kaj se je v preteklosti zgodilo, kaj se v sedanjosti dogaja, kakšne so bile socialno-družbene, politične, ekonomske in druge relacije. V tem smislu je delo družboslovca na nek način težavnejše, bolj zapleteno, včasih bolj podvrženo zunanjim pritiskom. Vendar bi morala neka pravila, in to sem poskušal v diskusiji tudi pokazati z zelo duhovito knjigo ameriškega fizika - nobelovca Richard P. Feynmana, veljati za vse. Torej, so neka pravila, ki veljajo za vse, ni pa res, da je narava znanstvenega dela povsod ista.

Drug vzrok je seveda res ta, da je del družboslovja bil v preteklem obdobju, pod močnim

političnim pritiskom, da je najbrž do neke mere tudi še danes, temu se ni mogoče izogniti, vprašanje pa je, kje so bili takrat naravoslovci.

Vpr.: *Ali si potemtakem naravoslovci sploh ne zastavljajo epistemoloških vprašanj, ali pa zelo redko?*

Odg.: Jaz ne bi rekel, da ne. Jasno pa je, in to se vidi tudi iz te diskusije, da temeljna epistemološka vprašanja in vprašanja o mejah človekove spoznavnosti, temeljne teoretske postavke o znanosti postavljajo predvsem v humanistiki. Večina naravoslovcev ima prešibko teoretsko izobrazbo, da bi se spustila v tako diskusijo.

Vpr.: *Malce provokativno vprašanje. S tem, ko zgodovinar že vnaprej poudari subjektivno presojo zgodovinskih dejstev, se lahko na en način izmika odgovornosti, po drugi strani pa obstaja nevarnost zgodovinskega skepticizma?*

Odg.: Mislim, da to ni čisto točno, vsaj kar zadeva moj pogled na problem. Vsak zgodovinar, tudi če gre za krajši tekst, ni potrebno, da je ravno monografija, in ta tekst objavi, se izpostavlja določeni kritiki, ne samo konkretnega družbenega-političnega okolja, pač pa tudi strokovni kritiki svoje stroke. In pri nas je te kritike absolutno premalo, premalo je polemik, ampak to ne destruktivnih polemik, pač pa polemik v smislu dopolnjevanja in razširjanja obzorja. Na drugi strani je pa res, da mi, kolikor nas je malo na Slovenskem, osemdeset do devetdeset ljudi, ki se sistematično ukvarjajo z raziskovanjem, za tiste, ki so bili pred nami in za tiste, ki so z nami točno dobro vemo, koliko so zanesljivi. Včasih sicer res lahko kdo nastopi s stališči, ki so dosti enostranska in z njimi politično za eno obdobje uspe. To je bilo mogoče zlasti v teh petinštiridesetih letih, ko je za tem stala politična oblast, političen sistem. Toda slej ko prej se pokaže, koliko je bila ta slika enostranska, prilagojena oblasti oz. konkretnemu političnemu obzorju. Sedaj smo govorili o tem tipu subjektivizma v stroki, obstaja nampeč tudi kreativni subjektivizem. Če nekdo zavestno, s tem, da pokaže, da gre za njegov pogled na določen zgodovinski problem, poskuša ta problem na nek način intelektualno izzivajoče interpretirati, ga s tem tudi na nek način deformira in postavi tezo, ki je seveda lahko do neke mere enostranska, da bi s tem spodbudil razmišljanje v tisto smer, obenem pa pove, to je moje mnenje, tukaj ne gre samo za posredovanje objektivnih resnic, da je to zgolj moja slika objektivnega stanja, ima to večji pomen kot zgolj prepisovanje dejstev. Del zgodovinarjev se je v teh letih, zlasti sedemdesetih, osemdesetih, ko je bil včasih pritisk še hujši kot prej, saj se je pritisk na zgodovino pisje stopnjeval, tako kot je moč ideologije padala, skušal zmuzniti v čisto faktografijo. Čeprav je ta faktografija danes sicer nekaj koristnega, ampak v tisti diskusiji sami pa ni imela tiste teže, kot bi jo imela, če bi šlo za subjektivno, v diskusijo orientirano interpretacijo. Tu imamo različne nivoje. Tisto, kar te kritike, s Aleksandrom Bajtom vred, ki se je ob tej priliki oglasil, ker je o tej partijski zgodovini že prej pisal, ki pa se je pri tem postavil na stališče, da je tisto, kar on piše čisto novo, ni pa pri tem videl, da je bilo toliko in toliko ljudi pred njim, ki so o istih problemih pisali (to je edino, kar mu lahko zamerimo), in vendar se je postavil na stališče, da so bile stvari zavestno zamolčane. Seveda, marsikdaj so bile zavestno zamolčane in to je bilo narobe, samo jaz mislim, da vsak od nas ali od vas, kdor bo to bral te knjige, čeprav iz razdalje dvajset, trideset let, bo točno vedel, koliko so vredne. Če so se ljudje pripravljali za eno kratkoročno priznanje oblasti, režima ali javnosti odreči verodostojnosti, še posebej oceni o verodostojnosti v prihodnosti, potem pač to naredijo tako kot vsak politik. Napisati deset knjig zato, da jih bo nekdo čez leta stran vrgel ali pa uporabil samo podatke iz njih, je po mojem mnenju tudi izrazito samodestruktivno intelektualno delo. Razen tam, kjer ljudje to napišejo iz prepričanja. Leta 1978 sem v Franciji poslušal javno diskusijo o oktobrski revoluciji, je bil tam zgodovinar, ki je bil notorno komunist, Jean Ellenstein, ki je takoj na začetku povedal - saj veste vsi, jaz sem komunist in na te stvari gledam tako in tako. Tukaj gre za jasno pozicijo, ko nekdo pravi, jaz ideološko pripadam tej pa tej smeri in moje razlage so pač take.

Vpr.: *Torej to ni nujno vedno nekaj slabega?*

Odg.: Mislim, da tukaj mora biti neka določena transparentnost. Problem je seveda takrat, ko je del strokonjakov vpet v neke določene, tudi politične institucije, in za te institucije pripravljen pisati materiale. In danes je na nek način isto. Saj so ljudje, ki so se na nek način navezali na nove stranke in poskušajo znotraj teh strank med drugim tudi pisati zgodovino z mislijo tudi na politične cilje in predstave teh strank. Mislim, da tukaj vsak nase prevzame določeno odgovornost.

Vpr.: *Torej izjava: zgodovinarje je v krizi, je napačna. Je zgolj izmišljotina politikov...*

Odg.: Jaz bi se strinjal, da je to naše zgodovinarje v krizi, ampak bolj v epistemološkem, metodološkem in teoretskem smislu. Tu se je stalo na stališču, tudi zaradi pritiska režima, da je potrebno samo dobro sedeti na virih, pridno pisati, tisto kar si v njih videl, biti zraven samo pošten in ne rabiš nobene teorije, ne družbene, ne drugačne. Vendarle mislim, da se tudi na tem področju stvari počasi spreminjajo, saj imamo vendarle mlade ljudi, ki imajo izdelane teoretske predstave (kar npr. dela Štuhec oz. tisto, kar se dela ne na političnem, pač pa socialnem področju).

Vpr.: *Torej, prihodnost je svetla...?*

Odg.: Ne vem, če je svetla, jaz predvsem mislim, da ni temna. Prepričan sem, da zgodovine še ni konec in tudi zanimanja za zgodovino ne. Pri nas je samo problem, da je to zanimanje za zgodovino danes tako spolitizirano in da je v bistvu še zmeraj zelo ukleščeno v nacionalne okvire. Glavni problem slovenskega zgodovinarja je po mojem mnenju v tem, da je še vedno preveč etnocentričen, čeprav je popolnoma jasno, da če sami ne bomo pisali zgodovine, je ne bo nihče drug.

Vpr.: *Gre tu za vprašanje identitete ...?*

Odg.: To z identiteto je veliko bolj zapleteno, kot mi ponavadi mislimo. Drži tisto, kar najdete pri Andersonu, meni pa je to povedal Peter Alter: "Eno samo skupno identiteto imajo samo navihači na nogometni tekmi, pa še tisti so razdeljeni v skupine." Identiteta je nekaj, kar je zelo strukturirano pri ljudeh različnih skupin, socialnih, ideoloških itd. Zgodovina nikakor ne sme biti samo neke vrste "identitetni fut". Zgodovina ima veliko širšo vlogo. Podcenjevanje s strani naravoslovcov gre v tem smislu, vi se ukvarjate samo s slovensko zgodovino, vi lahko potem prodajate te članke o Slovencih npr. v Ameriki, ker pač tam o nas nihče nič ne ve. Je pa res, da imamo v tem smislu zgodovinarji veliko lažjo pozicijo kot en matematik, kjer je primerjava kvalitete raziskovalnega dela bolj direktna. Obenem pa je jasno, da zgodovina z vsemi svojimi interesi danes ne bi smela ostajati samo na nacionalnih temah. Zgodovinske vede so edina stroka, ki poskuša človeško družbo presojati, raziskovati, razumeti v daljšem časovnem obdobju. V tem smislu ima zgodovina obči antropološki pomen.

Vpr.: *Bistvena naloga zgodovinarja naj bi bila razumevanje, vendar se zdi, da miti še vedno ostajajo miti in da se stvari v bistvu ne spreminjajo?*

Odg.: Del zgodovinarja je pomagal te mite tudi konstruirati, ohranjati pri življenju in jih tudi sam težko razbija. Prej smo govorili o identiteti. Mi kar naprej govorimo o identiteti, nihče se pa ne vpraša, kaj to sploh je. Zgodovinsko gledano lahko vidimo, da so imeli ljudje vedno več identitet, več občutkov pripadnosti. Ker različni občutki pripadnosti šele oblikujejo identiteto. Mite je težko destruirati ravno zato, ker s tem jemljemo ljudem neko trdnost, orientacijo. In seveda, če se mite končno razbije, se kmalu ustvarijo novi. In zgodovinar bi se moral absolutno izogniti ponavljanju mitskih stereotipov. Vseskozi bi moral biti v konfrontaciji z miti.

Vpr.: *Za konec, katere knjige bi vsak zgodovinar moral imeti v svoji knjižnici ne glede na strokovno področje, katero ga zanima in katerega preučuje?*

Odg.: Jaz mislim, da je teh knjig ogromno, ki bi sodile na police knjižnice vsakega zgodovinarja. Predvsem pa mislim, da bi moral imeti poleg zgodovinskih knjig tudi literaturo. Če hoče zgodovinar vsaj približno rekonstruirati preteklost, mora poseči tudi po drugih področjih, mora npr. razumeti, kaj je v določenem obdobju pomenilo gledališče, glasba idr. Čeprav mislim, da se zgodovina dovolj ukvarja z literaturo, je razlika predvsem v pristopu. Zgodovinarji vedno poskušamo

gledati s površja proti globini, z obče družbene predstave, s stališča družbe kot kolektivnega subjekta, na posameznika. Literatura pa kot individualen pogled posameznika lahko veliko bolj ujame tragične ali prijetne dimenzije neke dobe. S tem, ko se širi slika o nekem dogajanju v preteklosti, lahko vidite tudi to, kako so generalizacije na ravni neke družbene stvarnosti v bistvu nasilje nad posameznikovim odnosom in pogledom do sveta. Prav tako lahko včasih vidite, kako je ta pristop skozi subjektivnega junaka bolj sposoben zajeti ozračje določenega časa. Zato ne bi našteval posameznih knjig, ki bi jih vsak moral prebrati.

Hvala lepa za pogovor.

Pogovarjala sta se Irena Selišnik in Mitja Turk.

Marko Klavora

ZGODOVINSKO MARTINOVO

Ekскурzija na Ptuj, 11. 11. 1998

Ne zgodi se pogosto, da bi študenti zgodovine šli na ekскурzijo(e). Oddelek nima prav veliko denarja, nam govorijo, študenti pa so (pre)zaposleni s čakanjem v vrstah za bone in kopiranjem zapiskov vedno zamujenih predavanj. Obenem oboji pozabljajo, zakaj so sploh prišli na ta faks, kaj je tisto, kar nas vse zgodovinarje povezuje. Prav zaradi tega so ekскурzije, kot je bila ta na Ptuj, ki jo je organiziral Primož Kočar v imenu mednarodnega združenja študentov zgodovine ISHA, več kot dobrodošle.

Na Ptuj smo se odpravili na najboljši možni dan - to je v sredo 11. novembra, na martinovo. Vodja odprave je bil prof. Janez Cvirn. Ko sem se zjutraj počasi, v skladu z meglo, prebijal skozi ljubljanske ulice, me ni prepričala niti sošolka (seveda Štajerka), da na Štajerskem vedno sije sonce. Čemu potem poplave, sem se vprašal.

In vendarle je imela skoraj prav, kajti kmalu ko smo zapustili Ljubljano in obrnili proti Ptuj, je na nas posijalo čisto pravo jesensko sonce. Prvi postanek smo imeli na Trojanah. Tam nam je v imenu oddelka prof. Cvirn častil krofe. Po uporabi kavi in krofov se je vzdušje dvignilo in smo proti Ptuj skoraj poleteli. Vendar smo očitno preveč hiteli, saj je kazalo, da bomo prišli prezgodaj. Ker pa zgodovinarji na zmenek nikoli ne pridemo predčasno (tako prof. Cvirn), smo naredili še en postanek. Še ena kava, nekateri pa so - kot se dnevu pritiče - nadaljevali z bolj konkretno pijačo.

Cilji ekскурzije so bili trije: Ptujski grad, Mestni arhiv Ptuj in Ptujška gora. Tako na Ptujškem gradu kot v mestnem arhivu smo doživeli topel sprejem. Skozi grajske sobane nas je popeljala višja kustosinja Nataša Kolar. Videli smo avtentično grajsko opremo, slavnostno dvorano, zbirko starih glasbil in zelo zanimivo vinogradniško zbirko. V Dominikanskem samostanu, kjer je tudi Mestni arhiv, smo si ogledali arheološko in numizmatično zbirko.

Iz Mestnega arhiva je lep pogled na Dravo. Tam so imeli prav tako kot vsi arhivi po Sloveniji prostorsko stisko, katero so zaenkrat zelo dobro rešili. Letos so dali tudi narediti faksimile prvega Ptujškega mestnega statuta iz leta 1376, ki pa mu cena ni prav nič študentska.

Po poučnem ogledu mestnega arhiva, smo krenili proti mestnemu trgu, kjer je potekalo martinovanje. Tam smo se kaj hitro vklopili v vsesplošno veselo vzdušje in testirali mlado vino. Kar malo žal nam je bilo, ko smo se odpravili proti Ptujski gori. Do nje pa nismo prišli, saj je šofer zavil na napačno cesto in pripeljali smo samo do za avtobus prenizkega mostu. Zato smo se odpravili proti Celju. Tu nam je prof. Cvirn razkazal jedro svojega rodnega mesta. V Ljubljano smo prišli nekaj pred deseto in noč vsak po svoje nadaljevali...

Irena Selišnik

SREDNJEEVROPSKA UNIVERZA

Lansko okrog 1. novembra sva člana ISHA-e obiskala Budimpešto. Ne, to ni bil turistični izlet, ampak tridnevno, s seminarji nasičeno druženje ISHA. Srednjeevropska univerza je tu organizirala konferenco o mejah, realnih in subjektivnih. Premišljevali in modrijanili smo o konceptu mej v kontekstu srednje, vzhodne in južne Evrope. Seminarji so bili bolj in manj zanimivi, večina udeležencev pa se je spopadala s problemom dveh regij, Transilvanije in Moldavije oziroma Moldove. Tu se lahko vprašate zakaj?

Srednjeevropsko univerzo v Budimpešti - z zelo, zelo fancy stavbo v središču mesta -je ustanovil ameriški milijonar židovsko-madžarskega rodu George Soros. Na njej lahko poleg zgodovine študirate lahko še pravo, politične študije, kulturne in študije spolov. Univerza naj bi spodbujala mlade rodove intelektualcev za razvijanje konceptov odprte družbe. Pozor! Obstaja razlika med civilno in odprto družbo. V obeh primerih gre za družbi, kjer deluje močna civilna iniciativa, vendar pa je za odprto družbo značilna močna politična angažiranost njenih udeležencev, medtem ko gre pri civilni družbi za manj politične angažiranosti in bolj za razvijanje različnih interesov (cela paleta gibanj od razvijanja različnih prijemov v konceptualni umetnosti do gejevskega gibanja).

V času najinega bivanja sva tako imela oba obiskovalca celo čast prisostvovati obisku samega ustanovitelja Geoga Sorosa in njegovemu predavanju in diskusiji o odprti družbi. Mimogrede povedano sva sedela celo v prvi vrsti, le nekaj metrov od guruja.

Ta bogati podjetnik, ima tudi v Sloveniji svoj Zavod za odprto družbo, ki s sponzoriranjem številnih projektov poskuša tudi pri nas uveljavljati odprto družbo. Če postanete štipendisti te ustanove, vam ta lahko tudi plača študij v Budimpešti. Na tej anglofonski univerzi, ki je posnetek ameriškega modela s poudarkom na debati, srečamo v glavnem vzhodnoevropske študente; trenutno študira tu tudi pet Slovencev. Nekaj je tudi Američanov, ki so enkrat za spremembo smatrani za uboge revčke, saj njim George Soros ne plačuje bivanja na Madžarskem.

Odgovor, zakaj so na debati prevladovali seminarji o vzhodnih oziroma južnih regijah, je torej jasen: ker so študentje v glavnem iz teh regij in ker se je danes pač modno ukvarjati z Balkanom in nacionalnimi problemi. Študij na CEU je torej krasno izhodišče za zaposlitve, ki se ponujajo v Združeni Evropi: Balkan bo pač ostal krizno območje.

ISHA novice

- četrti letniki se bodo podali v Posočje oktobra;
- že zdaj zbiramo tudi prijave za petdnevni seminar z naslovom Tisočletje, ki bo konec julija in v začetku avgusta v Zürichu;
- naslednje letno srečanje zveze ISHA bo aprila 2000 v Zagrebu;

Izdajatelj revije

SLO-ISHA, Društvo študentov zgodovine Slovenije

Naslov izdajatelja

ŠOU v Ljubljani
Mednarodna pisarna
Kersnikova 4
1000 Ljubljana

Odgovorna urednika

Irena Selišnik in Mitja Turk

Oblikovanje naslovnice

Matej Živič

Prelom

Gorazd Kovačič

Tisk

Emes grafika, Ljubljana

Žiro račun pri NLB d. d., Trg Republike 2, Ljubljana,
št. 50101-678-47303, stroškovno mesto: ISHA 281500

Izid revije je denarno podprla **Študentska organizacija univerze v Ljubljani**.
Po mnenju Ministrstva za kulturo št. 415-229/99 se za revijo plačuje PD po stopnji 5%.

ISSN 1408-9661

ŠOU-Študentska knjigarna
K e r s n i k o v a 4
1 0 0 0 L j u b l j a n a
tel: 131-70-10 fax: 222-618

odprta vsak dan od 10. do 14. ure

Študijska in obštudijska literatura,
leposlovje, periodika,
študentski časopisi,...

V študentski knjigarni imajo
vsii študentje in dijaki
25 do 50% popust pri nakupu knjig.

Novosti v Študentski knjigarni
objavljamo na RŠ, vsak torek in četrtek
v Študentskih obvestilih ob 18.30 uri.

Š T U D E N T S K A

KNJIGARNA

www.knjigarna.uni-lj.si

OHK - Zgodovina

D 7211/1

930(078.7):378.61(497.4 Ljubljana)

43000024951,1

UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

COBISS

